

Manuel Arriandiaga Euskal aditza Bizkai, Gipuzko, Lapurdi ta Zuberoko izkerantzetan garbiturikoa

ITZIAR LAKA
M.I.T.

ABSTRACT

In «Manuel Arriandiaga: The Purified Verb in the Dialects of Bizkaia, Gipuzkoa, Lapurdi and Zuberoa», we publish a manuscript by Arriandiaga, sent by its author to Azkue in 1897, unknown until now, and found in the «Biblioteca Azkue» of the Euskaltzaindia.

We conclude our edition of manuscript (studied in the previous article) with a glossary, in which we comment on some of the more difficult words; these are largely neologisms from Azkue's *Euskal Izkindea* («Basque Grammar»), and, on a lesser scale, from Larramendi, Aizkibel and Salcedo. The lexical entries are organised in the following way:

1. A definition or synonym of the word, in Basque.
2. An example from manuscript, giving chapter and page.
3. The source of the word.

Whenever *Euskal Izkindea* is mentioned, and no page reference is given in brackets, the reader is referred to the lexical appendix of that work.

Eskuizkribuaz.

Ondorengo orrialdeetan aurkezten dugun M. Arriandiagaren eskuizkribu hau Euskaltzaindiaren Azkue Liburutegian gordetzen da. Bertako liburuzain den J. A. Arana Martijari zor diogu bere aurkikuntza; bihoaz hemen bada, gure eskerrak.

21×16 zm.tako koaderno arrunt bat da, orriak bi aldetarik idatzita ditu. Bere jatorrizko orrialde banaketa gordeaz aurkezten dugu hemen; beraz, eskuizkribuko 20. orrialdeari, guk 20. or. bezala ematen duguna dagokio. Halaber, gainerako zenbaketak ere, adibidez pasarteak banatzen dituenak, eskuizkribukoak dira.

Ez diogu inolako aldaketarik ezarri testuari; gure lana, bere irakurketa eta makinatzea izan da soilik.

Eskuizkribu hau, gutunetan irakur daitekeenez (ik. aurreko lana Eranskina. 750.or.), Arriandiagak Azkueri bidalitakoa dugu. Aitzitik, pentsa daiteke Arriandiagak berak beste kopia bat gordeko zuela Sto. Domingo de la Calzadako ikastetxean; bestalde, agintzen dituen eranskinak ez zituen burutu ahal izan Azkueri bidaltzeko, baina ziur aski, Arriandiagaren izkribuen artean gorde daitezke eranskin hoienez zirriborroak.

Bukaeran, hiztegi txiki bat aurki daiteke, guk prestaturikoa, ez eskuizkribuaren hiztegia osatzeko asmoz, baizik bere irakurketa errazteko xedearekin. Eskuizkribuak, hala ere, neologismo ugari erakusten ditu, gehien bat *Izkindeatik* jasorikoak, baina baita bestelako iturririk dutenak ere; guzti hauen berri gerora burutu asmo dugun lan batean emango da.

* * *

[EUSKAL ADITZA BIZKAI, GIPUZKO, LAPURDI TA ZUBEROKO
IZKERANTZETAN GARBITURIKO]

[6] R. M. AZKUE-TARRI

Abade agurgarria:

Eginikorik ezdago bere egileagana ezdaina biurtuten. Ume umetik nekin euskeraa ordu t̄sarrean aztuta' ire Izkindeak sortu daust bere biztueraa. Ona emen, irea bai-ta, iganatu bear daila dakitan euskaraa. ¿Izango aldai bada miragarria' ene lant̄so onek bere iaubea ezaun daila? Artu eik, arren, ireen artean irea dain ekarria, eta irea dain aldetik' beraz egin eik ohea uste daiana.

Irea nai betiko

Manu Arriandiagatar, M.B.S.

Kaltzadan, Iesukriston biztuerao iaian, abereilgo 18-garren egunean, 1897-garren urtean.

[7] **Aurre-itza.**

1.) Euskal-errian ta ama-sabel-izkeraan maite izateak gauzat̄so bat euskal-izakeraan anditasunarako egiteko guraria nigan sartu dau. On emen bada' Azkuetarren *Euskal-Izkindean* Bizkaiko aditzan garbitasuna ikusi neuanetik, bezte izkerantzeko aditzan garbitasunarako iaio itzakitan asmoa. Aitaturiko bada euskal-izkindari agurgarrian ikasmenai narraikiela' euskal-lant̄so au artu' dau. Ene ezaumen laburrak eta bideen naikogetasunak (begien aurrean euskal-izkiratu daukatazan guztiak «Azkueko R. Marian *Euskal-Izkindea*», «Campionena», «Mogeltarren

Maiatz-ilerako loreen berbaldiak» eta «kristinuan ikasbide» batzuk daiz) eznaue lan osoa ta guztiz amaiturikoa sortuten itsiko. Arazo onelangoa artuta bada' ni baino ezaumen zabalagoa ta atzenki egokiagoak daukanari bidea erraztuten baino ezneuan bilatuten. ¡Nire zorionen andia euskaldun bat edo batek' lan onen bidez' Euskara miragarrian ekarri egokia sortuko baleu!

2.) Au gora-bera' onen arin lan au artutera ezbanendu bezte abisari batek niri altsuagoak estu' ez nintzateke erabagiko. Marian Biotzeko Seme-Biralduen nagon ikastegian' euskaldun asko dagoz' [8] euskal-erriko arimeen osasuna bilatuteko euskal-izkeraa izkerantz guztietan ondo adin izan eta iakin gura dauenak. Gogomen onek euskal-arimeen done-tasunean ataltso bat eukiteko guraria sortu eustan, ta euskal-ikasmen bear bearrago ta garransidunagoa erraztuteko aleginak egitera erabagi nenduan. Asmo onez Azkuetarren ikasmenak gitzat neukazala' ene alegitsoak ipini dautaz; eta lana' lenengotan tsikitsoagoa erudin' guenak igaro dauz.

3.) Usteak' barritasunik ez daukenak' ez dautaz geldi geldirik astertuten; naiko argimenduna dai Azkuetar; nirez baina euskal-lanetan ez izenik' ez agintzarik daukat; eritsien bada oinpean' bere ikustaldiak ezarri bear izan dautaz. Baita bere noiz edo noiz Azkuetarrek laburtsoago dakarskuzan gei batzuetan luzatu nai, balio itzalakoan nengon-ta. Nire egikizuna euskal-errian balioa dai; poz bada izango nai eritsien argimenak astertuko balitzaz eta argimen egiazkoez zuzendu ta aldatuko' zuzendu edo aldatu bear daina; onelan bada Euskeraan anditasuna argitaratuko dai: Euskeraa andia dai' egiazkoa dainean; ez dauelako egi ezagun' urrundu daue askok.

4.) Ikusbideak gero erakutsiko dauskunez' Azkuetarren erakusbi-dea zerbait aldatu daut. Atzenez ipiniko daut geigarri bat' uste batzuk lanbarruan toki egokirik ez daukenak agertutearren: ganera ta batez' ikustaldiak sendotuteko bere balio izango dau.

[9] 5.) Norbaiti' lantso au irakurri dainean' zer-esan bat bururatu-ko dakia; niri bere bururatu itzakitan Azkuetarren Izkindea lenengo bidarrez irakurri neuanen: Azkuetarrek erakusten dauskun izkeraa (nire buruari esan neutsan) ez dai gaurko euskeraa' berak bere buruan ernetu daina dai.

Gero baina bezte gogomen au etorri itzakitan bere. Erdal-izkeraak bere gorderako ikasolak eta iakinbatzar muge mugeak daukez; au gora-bera' diarteko ta eurezko nai ustelkeri nai erdalkeriez (barbarismos) bete beterik dagoz: ¿Izango dai bada miragarria, itandu neutsan buruari, Euskaraak' arrano urtetsuak' aldian alderaak ezaun dauzala? Miraria izango litzake' Euskaraa zain ta iagolebarik' aldian ta diartean naste ta aldera-bage gure egunetararte iraun itzala. Euskaraak' barriz' aldiak aldatutsoa egonarren' bere erraietan gorde dauskuz bere iatorrizko anditasunan legeak. Onelango arauak astertu dauz Azkuetar an-

diak, eta diarte-nasteak urrunduta' euskera garbia euskaldun guztiai erakusten asmatu dau. ¿Eta geu' euskaldunok' izkeraa ta izkeraan anditasuna betseina legez maite bear dauguzanok' euskaldun zintzo baten asmo ta lan agurgarriok naibagetu izango dauguz?

6.) Gertari bat ipini gura daut. Lurkindariak (geólogos) dinoskue Madrilgo inguruetan aurkitu itzala antšinako abere baten (aberekin-deak gaur ezaunbagean) lurpe-azurrutsa. Iazoeraan larritasunagaitik giza-iakintsu bat' Mr. Cuvier-en izenaz' azurrutsa astertutera etorri itzan Madrilera. Aginak, oinak eta onelango bezte atal asko astertuez gero' erabagi euazan aberean etsadi' mueta' [10] ianari ta gizakindariak onelango astertuten dauezanak: au dai' naibage bat ez bat-barik' abere izana barri eratu euan; barriz' Cuvieren entzuari¹ andiaz' abere au iakin-tsuak *Megaterium Cuvierii* aĩtitzaz ezagaturikoa dai.

7.) On emen Euskaraa antšinako abere au dait: itši dausku bere azurrutsa, ta Mr. Cuvier-en ordeaz' izkindari bat Lekeition iagi dakigu «Azkueko R. Maria»-n izenaz. Izkindari agurgarri orrek onelango azurrutsa astertu dau, eta astermen onez barri eratu al izan dau antšinako abere au. ¿Balio au euskal-izkeraari eginikoa ezdaue euskaldunak onetsiko? ¿Eta ostetasunez beteko daue izkindari andi au? Euskal-izkeraa' maite izan bear daugunez maite badaugu' Azkuetarrek euskal-ikasmenai emoniko azatzari iarraitu bear gakiaz euskaldunok.

8.) Ezdaut esan gura Azkuetarren ikasmen guztiak oso ziurrak daizala ta begi itšuez berai iarraitu bear gakiezala; berak bere ikasmen asko eritsien izenaz dakarskuz. Temaz ostetu' au dai egin bear ezdaue-na ez euskaldunok' ez gizon bat ez batek; ikasmenak baina astertuteko eskubidea guztiok daukagu adimena daukagun aldetik; baina adimena ezdaukagu egia nai-bagetuteko' bai egian [11] tšinpar argitsuai zabal-dutea. Nik bere, nire adin labur eta izkindari lekeitiarganako lotsa ta begirakunean gora-bera, uste batzuk aren kontra agertuko dautaz, ez naibageko asmoaz' bai egian maiteizateaz. Esan daut eta osteratu bear daut: Euskeraa andia dai' egiazkoa dainean: ezdauelako egi ezagun' urrundu daue askok.

IAUNGOIKOARI ENTZUARIA
TA
EUSKAL-ERRIRI BALIOA.

(1) Ezdakit erdaldunen *gloria*-n ordeaz euskeraan itz egokirik badagon; gomuta daut Azkuetargan *zeruko atsegina* = *la gloria del cielo* irakurri dautala: emen ondo dago *atsegina*; esateko baina lakitunak adiraturten dauen «clara noticia cum laude» *atsegina* ezdaila egokia edonok daki. Euskaraan itz asko dagoz agerkizun antzekoaz *entzuari* legez eraturikoak.

[12]

9) Euskal-aditzaren ikusbidea	Aditz mugatua	Aditz mugea	Aldamenak	{	I Ekanduzkoa.	V Pereminazkoa.	
					II Eritsizkoa.	VI Almenekoa.	
		Alkarmenak	{	Laguntzaileaz.			
				Bezte aditzez.			
	Aditz mugea izendu ta langogina.						
	Lotsazko Irabiamena	Edozeingo irabiagarriak	{	Berrak	{	Egileak.	
						Adizkiak.	
	Irazmena	Irazmengo bertagiak.	{	Bearrezak edo artzaileak.	{	Gunak.	
	Irabiamen aldatua	Irabiamen alkargea	{	Iraziagai bearrak.	{	Iraziagai bearrezak.	
Aldi eratorriak.							
Irabiamen laua	Irabiamen alkartua	{	I Alemekoa.	{	VII Gogatsua.		
					II Aginpenekoa.	VIII Ezbaiduna.	
Irazmena	Irazmengo bertagiak.	{	III Baiurrigina.	{	IX Bilabidekoa.		
					IV Baiurritua.	X Entzutezkoa.	
Irazmengo bertagiak.	Irazmengo bertagiak.	{	V Sendotzailea.	{	XII Erakaia.		
					VI Ukagaia.	XIII Galdetzailea.	
Irazmengo bertagiak.	Irazmengo bertagiak.	{	Izatea.	{	Langaia.		
					Irazmena.		

[13] 1.º BURUKIDAA.

AURREUSTEAK ²

Adirapen eta atalkera batzuk.

10.) Aditza dai «gauzaen izamen langotuan edo langogean itz ager-garria». (Ikusi *Euskal-Izkindea*, 146-garren orrialdean, 443-garren esal-dian. — Adirapen au ta bezte ikasmen asko izkirez edo lumaz *Euskal-Izkindetik* artuta dagoz.)

Adirapen onen azalmena' baita bere bezte aditz-ikasmenenak itsita, nire egikizunari ezdagokiaz ta, ona adirapen ta atalkera batzuk.

11.) Agerkizunez izan daike aditza biralkoia edo euskoia. — Biral-koiak «egimena egileagandik urten eragiten dauen aditzak» daiz. Aditz euskoiak «egimena egileagan egon eragiten dauenai esaten dakioe».

Aditz biralkoietan egilea ta adizkia bardingear daiz; euskoietan barriz' adizkia' egilea bera izaten dai: emen gertari batzuk:

(2) *Itzaurrea* dazaut, obe dagola baina *aurreustea* ta obeto egongo litzakela *aurreitza* uste daut. *Aurreitza* edo erderaz *prólogo* «aurreko itza dai» edo «palabra de delante de la obra»: bezte agerki-zun au bere euki daike «antes de la palabra»; au baina obeago *preposición*-ari dagokia, ori itz-aurretik ezarten dai-ta; ori dai bada *itzaurrea*.

[14] Biralkoia: ikusi *daut* aita; gertari onen *nik t-z* ordeztuta' dai egilea; *aita* dai adizkia ta aditzean *d-z* dago agertuta.

Euskoia: Seme-alabaak *dabilz*; gertari onen *seme-alabaak* dai nai egilea' nai adizkia, egilean egimena beran geldituten dai-ta; aditzean bere *d* ta *z* daiz egile-adizkian agergarriak.

Adirapen ta atalkera onen ezaumenak euskal-aditzean garransi andia dauka.

12.) Iatorriz aditza izan daiteke sortua ta eratorria. — Aditz sortuak eurenez daiz aditzak. Euren ostean beti eukiten daue sei aots onetatik bat: *a e i o l n*. *Estanda, amata; erre, bete; igortzi, inotsi; ito, igaro; il; ian, ioan* gertaritzat eukazak.

13.) Aditz eratorriak itz adiztuak daiz. Iru modutara adiztu daikez izenak: a) *tu* irazgaiaz; b) *egin* aditzaz; z) *izan* aditzaz.

14.) *Tu-z* edozein izen ta langogin adiztu daikez' baldin *egin* ta *izan*-ez batu bear ez badaiz: *Ilundu, lurpetu, et̄seratu, iaubeaganatu, neuretu*.

15.) *Egin* aditzaz erdi-adiztuten daiz: a) «gizonan ta izate bizi-dunen barrutiko egimen guztiak». Onelan Azkuetarrek: uste *daut* iakin-dez esan daikela: *egin* aditzaz erdi-adiztuten daiz gizonan ta izate bizi-dunen egimen gauzaki-gaikiak³. Ikusi: *estul egin*, [15] *lo egin, berba* edo *itz egin, negar egin*.

b) Eguko egimenak bere *egin* aditzaz erdi-adiztuten daiz' aidako egimenik adierazo ezik: onelan: *euria egin, t̄singorra egin, edurra egin*.

z) Atzenez' gizako zarataak: on emen gertariak: *karrak egin, surrust egin, t̄sirrist egin*.

16.) *Izan* aditzaz adiztuten daiz grinaak, sentzuketunak eta gizonan bezte barrukotasunak. Ikusi: *maite izan, gura izan, gomuta izan, al izan, bildur izan, gorroto izan, aserre izan...*

17.) Adizkera (adiztu+ker) onen erakaia astertu gura badaugu' Azkuetar agurgarrian ikasmenetan aurkituko daugu. Euskaraa' gizako izkeraa dan aldetik' bere esakera guztietan guztiz amaiturikoa dai: on bada' euskal irabiamenean ekanduzko usteetatik aidakoak zeinduten dauz. Onetarako aditz irabiagarriak daukaz berezko atalt̄soez aidako usteak agertuteko: au gora-bera' aditz asko euskaraan dagoz' berez irabiagarriak izan ezarren' aidako usteak agertu daikezanak: uts au euskera oso osoan its̄iteko' *izan* aditza dago, ta beraz orrelango usteak adiztu bear daiz.

Aidako usteak barriz' izan daikez arau onetan aitaturiko egimenak; edo esan daikenez' gizonan almeneko egitadaak⁴. Almen onek daiz *adi-*

(3) Itz aunek argitaratu bear dautaz: *gauzaki* dai erdaldunen *real* baita bere iakitunen *fisico*; *fisico*' *real*-en bardina dai-ta. *Gaiki* dai *orgánico*, *gai*, *elemento órgano* dai-ta. Ezneuke gura itz barririk eratu; nagon baina bakartegian ez euskal-iztegirik' ez iztegit̄sorik nere daukat; parkatu daistela bada euskaldunak itz barriak eratutea.

(4) Gogoz itz au oitu *daut*. Azkuetarrek' (*Euskal-Izkindea*, 368-garren orrialdean, *E, egin*) Bizkaiko diarteak *egitade egimen*-en ordeiz oitu daroala dinosku. Nire ustez *egitade egitada*-n nastea dai; *egitada* barriz ez dai erdaldunen *tas tad* edo *dad*, bai euskal-irazgai *ada*-tik eratorria' *t* biguntasunezkoaz. Mogeltargan bere irakurri *daut egitada*.

na, naimena, oroipena, grinaak eta bezte barrukotasunak, esate baterako: *iakin'* adingo ustea, *ikusi'* ikusmenekoa, *entzun'* entzumenekoa, ikusmena ta entzumena almenak daiz bere. Aditz irabiagarriarik ezdaukenak' *tu* irazgaien ordez' aditzu bear daizala *izan* aditzaz uste daut. Au bere gertariz erakutsi daike: uste izan' adingoa; [16] *nai izan*, *gura izan*, *maite izan* (grinakoak bere) *al izan*... 'naimenekoak; *gomuta izan'* oroipenekoa, *bildur izan*, *poz izan'* grinakoak... Nik bada' *aditu*-ren ordez' *adin izan* oituko daut, *ulertu*⁵ esan-bearrean *uler-izan*, *maitetu*-n ordez' *maite izan*, *bildurtu*-n ordez' *bildur izan*, *aserretu*-n ordez' *aserre-izan*. — Toki askotan diarteak berak oituten dauzanez. Euskaraa giza-ko izkeraa dai; euskaraa maite badaugu' esakera galduak eta bere erraietan guganaino eldurikoak biztuten lan egin daigun: onelan gaurko euskaraari iatorrizko anditasuna biurtuko dakia.

18.) Erakai augaitik bere' *egin*-ez aditzu-bearrean' *izan* aditzaz adiztuko daiz eguko egimen aidakoak: gertariak: *euria dai*, *tšingorra itzan*.

19.) Aditza izatez izan daike irabiagarria ta irabiagea. Izenak berak dinoskunez' aditz irabiagarriak berezko irabiamena dauke, ez irabiageak. Gero ikusiko daugu noiz oitu bear dazan aditz irabiagarriak berezko irabiamenean eta noiz *izan* laguntzaileari batuta.

[17] 20.) Azkuetarrek dakarskuzan aditz irabiagarriak daiz 29: on emen:

Biralkoiak.	Euskoiak.	Ikurtuak.
Izan (lag. biral.)	Izan (lag. eusk.)	Eutsi
Al izan (lag. ald.)	Al izan (lag. ald.)	Eritsi
Ekarri	Egon	Irautsi
Euki	Etorri	Inotsi
Eroan	Ioan	Egoki
Ikusi	Ibili	Iarraiki
Ezaun	Etzan	Irakin
Erabili	Irudi	Erion

Euki-n ordez Giputzarrek *euki* edo *eduki*, Zuberotarrak beti *eduki* oitu daroae; *eroan*-en ordez' *eraman* nai giputzarrak' nai zuberetarrak; *esan*-en ordez' zuberetarrak berberak *erran* eta *erion*-en ordez' giputzarrak *jario* (iarion).

Aditz guztiok irabiagarritzat ezdaizala izkerantz guztietan oituten Campionek dino: Euskaraan edertasuna apurka apurka galduten ikusi gura ez badaugu' ainbezte sarriago oitu bear dauguz.

21.) Erreskada onetan ikusi daike *al izan* aditz irabiagarritzat: onelan Azkuetarrek: ene ustez' *baina' al izan* ez dai irabiagarria.

(5) *Ulertu* oitu daike adingoa izan ezik. Ganera' orrelango itz asko uste aldatu-bageaz oituko bali-tzaz' arauki oitu bear daiz; ustea' barriz' aldatuta egonezgero' *tu* irazgaiaz: ikusi: *gomuta izan* ta *gomu-taratu*, *gomutara*, *gomuta*-n uste aldatua dai-ta.

(6) Gero argimenduko dainez' esan bear dai *diardun'* ez *iardu*.

Lenengo argimena. Aditz irabiagarriak daiz aditz sortuak; *al izan'* barriz' ez dai berez sortua, eratorria dai: *Izan* aditzaz aditzu daikezala uste batzuk lendik badazaugu: onelango usteak *izan*-ez adiztuten daiz' aidako usteak' *izan* lagunaz, berez ezin daue-ta, [18] agertuarren. *Al izan*-en irabiamena dai bada: *al daut*, biralkoia; *al nai*, euskoia; *al izaten daut* edo *al izaten nai*, ekanduzko ustea. *Al izan* bada' ez dai irabiagarria.

Daiket, daikek... ta naike, aike... ataltsoak' bere Azkuetarren ustez' aditz irabiamen aldamen bat dai. Aldamen au gero ikasiko daugu, eta zelan eratuten daila dakigunean' aldamenen daila' ez aditz irabiagarria ezagutuko daugu.

22.) Atzenez' aditza egikizunez zeindu oi dai aditz mugean ta aditz mugatuan. — Aditz mugeak aditz-ustea uts utsik agertu daroa; aditz mugatuak baina' aditz mugean aldamenak. Ona bada ikasmen onen atal-keran erakiaia.

[19] IIª BURUKIDAA.

ADITZ MUGEA

Aditz mugean aldamenak.

23.) *Ekanduzkoa.* — Izkerantz guztietan agertu daike: a) *oi* aldagaiaz: Aditz muge ta laguntzailean artean artetu *oi* dai: agertu *oi* dauz baiezko usteak: onetara: ekarri *oi* daut; ibili *oi* zitzazan.

b) Oraingo ustean' *ten* (*tzen*) irazgaia aditz mugeari iratzita' agertuten daiz bere: onelan bakarrik iragarri daikez ukaturiko ekanduak. Gertariak: Ez dauzu t̄soririk ekarten; t̄soriak ekarten badauguz; baratzera ez nintzan ioaten astelenetan.

z) Ganera Bizkaiko izkerantzak berezko bezte modu batez adierazo *daroaz* ekanduzko usteak: iakin: aditz biralkoietan' aditz mugeaz ta *eroan* irabiaaz, euskoietan baina *ioan*-ez. Esatebaterako: Aitak egunaro ekarri *daroaz* amaika lauerlekoak; gaztetan arin arin ibili *nenoa*n (ninoan).

24.) *Eritsizkoa.* — Bizkaiko ta Gipuzkoako izkerantzak oituten daue *izango*; Lapurtarrak' *izango* edo *izanen*: Campion-en ustez' [20] (*Gramát.*, p. 357) ezdaue zuberotarrak aldamen au oituten. Ona gertari batzuk: ikusi *al izango* dau (b.g.l.); Ikusi *izanen* dau (l.); obendunak iausi *izango* daiz lurrondora edo inpernura (b.); obendunak erori *izango* daitza lurrondora (g.l.); obendunak erori *izanen* daitza lurrondora.

25.) *Nai-ta-nai-ezkoa.* — *Erazo* ta *eragin* daiz onelango aldagaiak: ikusi: bost madari ekarri *erazo* dautaz.

26.) *Gurarizkoa.* — *Nai* edo *gura-z*. Gertariak: zerutaratu *nai* daie gizon doneak (z.); zerutaratu *gura* daue gizon doneak; zerutaratu *gura* daute gizon doneak (g. ta l.).

27.) *Pereminazkoa*. — *Bear-ez*; Ekarri *bear* dauzu; arratsaldian etseratu *bear* izango gaiz.

28.) *Almenekoa*. — Almentasuna agertu *al dai al* aldagaiaz: batzue-tan' almentasuna sendotutearren' ezarri *al daike* aditz irabiari aldame-na. Ekarri *al* daut; ibili *al* leikezan.

29.) *Almen-bagekoa*. — Almen-bagetasuna adierazo doa: a) *ezin* al-dagaiaz: *ezin* ekarri daut edo ekarri *ezin* daut.

b) Ezintasuna sendotu daike *ezin* ta *al*, edo *ezin* ta *ke*, edo *ezin* ta *al* ta *ke* batuaz: ibili *ezin* daiz, *ezin* daikez, *ezin* ibili *al* gaiz, edo daikez.

z) Lengo usteak *ez* ta *al* bidez agertu al daiz: ezdaut ekarri *al izan*. Aidako usteak iragartearren barriz' *ezin* beti oitu *bear dai*; *ezin* esan daike *ez daike* edo *ezdaut al*.

[21] III^a. BURUKIDAA.

ADITZ MUGEAN ALKARBIDEAK

Lenengo ataltsoa. Laguntzaileaz.

30.) Aditz mugea' ekanduzko uste urreko ta urrunekoak agertute-ko' *ten* edo *tzen* irazgaien bidez laguntzaileaz alkartuten dai: *ten* oitu daike izkerantz guztietan, *tzen* baina' Gipuzko Lapurdi ta Zuberekoetan bakarrik: gertariak: ekarten dauguz arrainak; eroritzen daza (g.l.z.).

31.) Lengo usteak edo igarorikoak iragarteko' aditz mugea berez eta aldagai-bage laguntzaileaz alkartu doa: onelan: ekarri daut.

32.) Geroko usteak adierazoteko' aditz mugeari Bizkai ta Gipuzkoan *ko* iratzi *bear dakia*: ikusiko daugu; iausiko gaiz; eroriko gaitza (g.).

33.) Lapurdi ta Zubere-izkerantzetan geroko usteak iragarri doaz' aditz mugea *ko* edo *n*-en bidez laguntzaileaz alkarbidetuta: ikasmen au erakustearren' Campion-en Izkindeko lenengo geigarritik gertari batzuk aterako dautaz:

Alako lekuan, ain su beroan, gar eternalean ¿nor egonen da? ¿Nork (sic) biziko da? ¿Nork iraunen du? ¿Nork izanen du sorbaldarik sostengatzeko? (Axularrek-Lap.).

[22] ¡O! ¿Nun edirenen da, Jinkoa doain, serbutatu nai diana? (Intsauspetarrek-Zub.).

Aigu Lagun nezak,
Dio egurkariak,
Atse onen altšatera
Eztuk anitz beranturen.

(Artšutarrek-Zub.)

34.) Esan daut geroko usteak agertuteko Lapurdi ta Zuberetarrak *n* irazgaiaz alkartu daroaela aditz mugea laguntzaileaz, *ez'* Campion-ek dinonez' *en* eukileaz. Orretarako Azkuetarren Izkindea, 115 orrialdean,

343-garren esaldian irakurtea on ona izango dai. Lengo gertarietan bada' *berunturen-ordez' berundun* obeto legoke.

Bigarren atalt̄oa. Bezte aditez.

35.) *Moduzko alkarbideak.* Izan daikez iarraikiak, igarorikoak eta etorkizunekoak.

a) Iarraikiak' *ten* edo *tzen* irazgaiaz agertuten daiz: *ibiltzen* dago; *eroritzen* gengozkin (g.).

b) Igarorikoak' *ta* edo *da* irazgaiian bidez: *ilda*, *itota* dago; *iausita* zengozan.

z) Etorkizunekoak' *teko* edo *tzeko* irazgaiiaz: *ilteko* (edonon) edo *iltzeko* (g.l.z.) dago.

36.) *Aldikiak.* — Izan daikez gerokoak eta lengoak.

a) Geroko usteak' *arte* irazgaiiaz iragarri doaz batzuk, bezteak *or-duko* edo *aurrean* bidez: gertariak: aita *ikusiar-te'* ezdaut il gura; [23] aita *ikusi-orduko*, aita *ikusi-aurrean*, aita *ikusi baino lenago'* ezdaut il gura.

b) Lengo usteak *ta* iragaiaz adierazo daikez: aita *ikusita* il gura daut. Bezte itz batzuen bidez irazgai onen agerkizuna moduztu doa, daiz bada' *gero*, *laster*, *batera*, *leget̄sez*: aita [e]torrita *batera'* semea il itzan.

Uste antzezkoak agertu doaz *takoan* eta *az* irazgaiez: onelan: aita *ikusiaz'* poz nai; Durango *ikusitakoan'* Bitoriaratuko nai.

37.) *Baiurrikiak.* — Ziurgaiak eta ukagaiak izan daikez: lengoak' *ez gero-n* bidez argituten daiz, bezteak' *ezik-ez*. Euskaraa ilez *gero'* ezdaugu nai bizi; ezer ian *ezik'* ezin inork bizi daike.

38.) *Baiurrituak.* — *Tekoan* eta *tekotz* edo *tzekoan'* eta *tzekotz-en* bidez eratuten daiz. Gertaria: Bost sagar *ekartekoan* edo *ekartekotz'* liburu onek emongo dauataz.

39.) *Erakiaiak.* — *Tearren* edo *tzearren* irazgaiiaz. *Iakitearren* *ik̄as-*ten daut.

40.) *Ostetasunekoak.* — *Arren* irazgaiiaz edo *ta bere-z* iragarri daikez: ik *naita bere* edo nai *izanda bere*, edo nai *izanarren'* ezdaust inork kendu al izango.

41.) Aditz batek beztea aldatuten daunean' ezdau aditz aldatuak irazgairik artuten: *ibili nai* daut. Batek beztea aldatu *ezik'* aditz alkar-tuak *ten* edo *tzen* irazgaia artu bear dau: *ikusit*: ezdakit erderaz itz egiten.

42.) *Egin ta izan* aditez adiztuten daizan aditzak' moduzko irazgai onek daukez:

Egimena iragartearren' *ka*: *estulka' estul egin-dik*. Grina iragartearren' *ez arren*: *bildurrez*, *bildurrarren*; *pozez*, *pozarren'* *bildur izan ta poz izan-dik*. Aldamena iragarteko' *ik*; *nai(r)ik'* *nai izan-dik*.

[24] IVⁿ BURUKIDAA.

ADITZ MUGEA IZENDUA TA LANGOGINA

43.) Izkerantz guztietan aditz mugea izendu daike *te* irazgaiaz: giputz, lapurdi ta zuberetarrak *te*-n ganera' iratzi bere daroe *tze*.

44.) *Te* edo *tze* eta bere ondorengoan irazmenak' biguntasunezko araut̄so batzuk daukaz:

a) *N*-n amaituriko aditzak ulduten daue *n*: egin + *tea* = egi''*tea*; igon + *teko* = igo''*teko*; igon + *tze* = igo''*tze*.

b) *I*-n amaiturikoak' galduten daue, baldin aurretik aots onen bat *d*, *t*, *g*, *k*, edo *r* biguna ezbadauke. Ikusi: ibili-tik = ibiltzea, ibilten; iagi-tik = iagiteko, iagitzeko; iaurti-tik = iaurtitekoan, iaurtitzekotz.

Campion-ek dakarskuz *erori* antzezkarria ta beraz eratuten dauskuz *erortzen*, *erortzea*... Nire ustez' Azkuetarren oinatzei narraikiela esana' egiduna dai: ona ikustaldia. Ezdaila *r* bigunaz' gogorraz baino' euskal-izkai bat ez batek Aoskindeak dinosku (*Eusk. Izk.*, 36-garren esal.) *Erortzea*-n bada' bigarren *r* gogorra izan bear dai' ez biguna; *erori*-n barriz biguna dai: ezdai bada esan bear *erortze*' bai *eroritze*. Aoskindeaz beraz astertu al litzake *kitze*, *gite*, *t̄site*, *tite* ta *gite*-n arautasuna; astermen orrek baina erraza dai eta garransi andirik ezdauka.

z) *Tu* irazgaiaz itz adiztuak' *tze* (ez *te*) iratzi bear dakienean' galdu daroae: galdu + *tzen* = galtzen; astertu + *tzeko* = astertzeko' gertaritzat eukazak.

[25] d) *Si* edo *tsi* ta *zi* edo *tzi* + *te* edo *tze*-k' beti egiten dau *ste* edo *zte*: onetara: ikusi + *teko* = ikusteko; onetsi + *tzen* edo *ten* = onesten; irabazi + *te* = irabazte; iratzi + *teko* = iraztekotz.

45.) Aditz langogina izan daike oraingoa, igarorikoa eta etorkizuneko.

a) Oraingoak' aditz-atalari *n* iratzita eratuten daiz: onelan: nik daukatzan t̄sakurrak; ikusi néuan et̄sea.

b) Igarorikoak' aditz mugeaz berez, edo *iko*, edo *tako* irazgaien bidez eratu al daiz: nik ikusi, nik ikusiriko edo nik ikusitako et̄sea.

z) Etorkizunekoak' *teko* edo *tzeko*-n bidez: nik ikusteko et̄sea; nik iatzeko arrainak.

46.) Orrelango uste guztiak irabiamen alkartuaz adierazo daikez: oraingo usteak' langoginak baino obeto esango daiz atal alkartuak: Gertariak: Nik ikusiriko et̄sea = nik ikusi néuan et̄sea; nik ikusteko et̄sea = nik ikusiko dautan et̄sea.

ADITZ MUGATUA

[26] 47.) Aditz mugatua dai aditz irabiaa, irabiamena barriz' lotsazkoa izan daike edo laua. Emen bada' irabiamen bikotz au ikasi bear daugu. Lotsazko aditzean bere ikasmen bi dagokiguz: irabiagaiak eta irazmena.

Vⁿ BURUKIDAA.**Edozeingo irabiagaiak.**

48.) Edozeingo irabiagaiak esaten dakiez edozein irabiamenean nai alkargean' nai alkartuan' nai aldatuan oitu doazanai. Bearrak izan daikez eta bearrezak: lenengoak daiz egileak, adizkiak eta gunak; bigarrenak' artzaileak daiz: on emen burukida onen lau ataltsoetan atalmena.

[27] **Lenengo ataltsoa.**
Egileak

49.) Ona laurkatso bat:

Autuginak	1	<i>t</i>	<i>n</i>
	2 (arra)	<i>k</i>	<i>i</i>
	2 (emea)	<i>n</i>	<i>i</i>
	1	<i>gu</i>	<i>g</i>
	2	<i>zu</i>	<i>z</i>
Gauzakiak: -Bakarra		"	"
Diakoa		<i>e</i> edo <i>te</i>	<i>e</i> edo <i>te</i>

Laurkatso au obeto adin izateko' on emen oar batzuk:

50.) Lenengo erreskadako egileak oituten daiz: a) urreko irabiamenetan; b) baita bere urrunekoetan' adizkiak balitzaz autuginak. Ikusi: *daukat*, *daukak*, *daukan*, *dauka*", *daukagu*, *daukazu*, *dauke* (b.z.)—*daukate* (g.l.)—*Neunka*"an, *neunkanan*, *neunkazun*; *eunkatan*, *eunkagun*.

51.) Bigarren erreskadako egileak urruneko irabiamenetan' adizkia gauzakia izanez gero' oitu doz: Onetara: *neukan*, "*éukan*, *euk(a)n*, *geukan*, *zeukan*...

52.) Egile autuginak bardinak daiz izkerantz guztietan: *i* beti uldu oi dai: "*éuan*, "*éukan*.

53.) Nai urreko' nai urruneko irabiamenetan egile gauzaki bakarra' izkerantz bat ez batek ez dau agertuten: diakoa Bizkai ta zuberetarrek *e-z* iragarten daue; Giputz ta lapurditarrek *te-z*. Gertariak: *dau*" (b.g.l.), *dai*" (zub.); *daue* (b.); *daie* (zub.), *daute* (g.l.).

[28] 54.) Arau onek aditz biralkoiari bakarrik ezarri bear dakiaz.

Bigarren ataltsoa.
Adizkiak.

55.) Ona laurkatsoa:

Autuginak:	1.	<i>N</i>
	2.	<i>I</i>
	1.	<i>G</i>
	2.	<i>Z</i>
Gauzakiak:		<i>d, b, l, "-z</i>

Laurka orren adimenerako oarbenak.

56.) *I'* egilea legez' *i* adizkia bere ulduten dai. — Adizkia autugina balitz' urruneko irabiamenean, gero gelditsoago ikusiko dainez, gunari *n* bat artetuten dazakia.

57.) Urreko irabiamenean adizki gauzaki oituagoa dai *d*, *b* oitu doa aginpeneko irabiamenean. Urrunekoan' Bizkaitarrak ezdaue agertuten, bezte euskaldunak, *z-z*; izkerantz guztiak baina almeneko urrun-irabiamenean baiurriginean ta baiurrituan' *l* adizki gauzakitzat oitu daroae.

58.) *Adizki diakoa*. — Euskeraa bere esakera guztietan oso osoa dai: au-ta' adizkia bakarra edo diakoa izan daikelako' aditzean bertan adizki-bakartasun edo diakotasuna bere agertuten dau; maite daut Iaungoikoa; maite dautaz zoriondunak.

[29] 59.) Euskaraa sakon ta miragarrian gauza asko zailak bada-goz' ikasmen au diarteko euskaraan zailena dai. On bada' euskal-aditza garbitu gura badaugu eta aurrerantzean' ezdakigula nastu ta usteldu' astermen onen peremina. Zailtasunan gora-bera Iaungoikoan laguntasunaz' balio au Euskal-Erri lastanari presta gura dautsat.

60.) Onelango lana artu-orduko' oarpentso bat ezdai alperrik egongo. Ez aditz laguntzailean' bai bezte aditz irabiagarrietan' adizki-diakogina obeto astertu daikegu. Aditz irabiagarrien aldean laguntzailean oitura maizagoak' bezte aditzen irabiamena baino geiago maiztu dausku bere laguntzailean iatorrizko irabiamena. Erakai orrek bere zergaitik guganaino bezte aditzak baino aldatuagoa laguntzailea etorri dakigun' agertuten dau. Nik bada' laguntzailean ikasmenak urrundubarik' naiago izango dautaz bezte aditzen astermenak iragarri daistazan ikasmenak.

61.) Bizkai-izkerantzetik asi daigun. Izkerantz onen adizki-diakogina astertutea ezdai nire lana: astertuta dago Azkuetarren *Euskal-Izkindean*, 191-garren orrialdean, 560-garren esaldian; poz bada izango nai *z* daila orrelango diakogina esateaz.

62.) Giputz-izkerantza. — Aditz irabiagarriak astertuko bageuz' *zki* giputz-adizki-diakogintzat geukake: aditz irabiagarri guztietan agiri izaten dai *zki'* Campion-en Izkindean ikusi daikenez. *Euki* aditzean bakarrik diakogintzat agiri izaten dai *z*; *z* onen agirimena baina' *zki*-tik artu daikegu. Lenen' litzateke *daukazkiot*, [30] gero *dauzkikat zki* lekutituta (lekutik + tu = trasponer), azkenez dauz''kat' *ki* biguntasunak ulduta.

63.) Aditz euskoi batzuetan agiri izaten dai *te* edo *de* adizki-diakogintzat. *¿Te* edo *de* edo *e* orren nai Giputz-izkerantzean nai beztetan' iaramonik egin bear aldaugu? Ezetz dariot. On emen argimena. Diakogin au euskaraan iaustaldikoa ta bezte diakogin antšinagoen agirigetasuna itšiteko sortua edodai. Azkuetarren *Euskal-Izkindea* (70, 71, 72-garren orrialdeetan) irakurriko bageu' *zu* euskaraan antšinetan diakoa' ez bakarra' itzala autortuko daugu. *Zu* diakoa bakarran biurtu itzanean' utsune andi bat euskara osoari iaio itzakian: *i* ta *i* agertuteko itz ego-

kia galdu euan: on bada *i* ta *i'* *zu* barri-bakarretik zeindutean peremina, eta aditzean bere' *zu*-ri dagokiazan atalak bakartu itzazalako bezte atal diakoak sortu bear itzazan. ¿Orrelango pereminean zer egin euen euskaldunak? *Zu*-ri ta *zu*-dun atalai *e* edo *te* edo *de* ezarri: óna matasa andi ta tšarra: *zu* esan bearrean' *zue* sortu dai, ta *zara*, *zaiz*, *dautsut*... eta bezte atalen ordez' *zarae*, *zaize*, *dautsuet*... sortu itzazan. Euskaraa bada' bere iatorrizko anditasun ta edertasunara biurtu gura badaugu' *zue* ta *zaize* ta *zarie* urruinduten dauguzanez' *e* edo *te* edo *de* diakogina bere urruindu bear daugu: ezdau orrelango zulo-itsilerik euskara eder ta garbiak bear.

64.) Astertu dauguz aditz irabiagarriak, astertu daigun bere laguntzailea. Laguntzailean atal-artzailedunak' gertari geienetan' adizkia *zki* diakoginaz diakotu daroae: almeneko aldamenan *it* [31] eta *zki'* biok agiri izaten daiz: *Izkindeko* bigarren geigarriko atal batzuk *zte* diakogintzat dauke, bezte batzuk *zk'* *zki*-n nastea. Onetatik atera daikegu Giputz aditzan garbitasunarako' *zki* Gipuzkoko diakogintzat euki bear daugula; aditz irabiagarrietan eta atal artzailedunetan agiri izaten dai-ta.

65.) Au gora-bera' *zki* ezdai Giputz diakogin bakarra: *it* diakogina (sic) bere Giputz-aditz garbian lekua euki bear dau. Laguntzaileak' artzaile-barik irabiaten dainean' ezdau artuten *zki'* bai *it* diakogina: laguntzaile biralkoian au agiri agiria dai, euskoian batzuetan *te* ikusten dai; bertan bere *it*-en oinatzak badagozala uste daut: *dira*, *ginan* ta orrelango atal asko' bezte onen *ditza*, *gintzan*... nastea daiz-ta. Laguntzailean atal artzailegeetan *zki*-n oinatzik banekus' *zki* diakogina bakarrik Giputz-aditz garbian oituko neuke, ezdakust baina; ezin bada oitu daiket *zki* laguntzailean orrelango ataletan.

66.) Giputz-aditzeko adizki-diakoginean araua aterateko ordua io dai; esanikoetatik ondo zimenduta irudituko dai arautšoa: «aditz irabiagarrietan' baita bere laguntzailean atal artzailedunetan Giputz-izkerantzak *zki*-z adizki-diakotasuna iragarteko dau; laguntzaileko atal artzailegeetan barriz' *it*-en bidez.

67.) Zubere-izkerantza. — Lengo erakuskeraari iarraituko gakiuz: asi daigun bada aditz irabiagarrietatik. Zubereko aditz irabiagarrien ikusteak berak iarraituten daizan ikasmenak isuriten dauskuz: a) geienetan' *tz* diakogintzat agiri izaten daila; b) aots itši-aurrean *z*-n biurtu doala; z) *tz* + *z* edo *tz* + *tz*-k sortuten dauela [32] *tz*. Iru gei onek Campion-en Izkindeko erreskadaen ikusteaz agiri agiriak daiz; eznai bada' euren astermenean artetuko.

68.) Laguntzailean astermenera goazan. Diakogin bi emen agiri izaten daiz: *it* eta *tz*. *Tz* agiri izaten dai laguntzailean guna *za* dainean baita bere *i* gunaz atal artzailedunetan, *it* barriz' laguntzaile biralkoian atal artzailegeetan *i* gunaz. Geigarrian agertuten uste dautanez' *zitza-dan*, *zitzan*... eta irabiamen alkartuko antzezko bezte ataletan agiri izan doan *it'* ezdai *it* diakogina' bai *tz*; onelan: *zi* + *tz* + *zadan*... Emendik datorkigu itaune bat: ¿Zubereko aditz garbian *it* diakogina (sic) lekurik

euki bear aldau? Ez' ene ustez. *Dütüt* edo *ditut. ditik...* atalak' izan bear daiz *dai + tz + t* edo *daitz, daizk, daizn...* Giputz-izkerantzeko irabiamen alkartuko atal artzailegeetan bere *it* diakogina diarteak oitu daroa; Zuberekoetan baina ez: orregaitik Giputz-aditzan garbitasunean *it* oitua-
rren' Zuberekoan ezdaila oitu bear darudit.

69.) Uartu izango al dainez' *tz i* gunari ostetuten dakia' *za-ri* barriz aurretu doakia. Ikusi daike bertagi au laguntzailean artzailedun ataletan. Laguntzaileak berak agertuten dau *tz* aldatuta bein edo bein agiri izaten daik: bein bakarrik dakust *zke-n* ordez *tzake*: Campionek eritsiriko aldamen baiurrituan aldi urrunekoan iazoten dai bertagi au: bera-gainean oar bi: a) berak erakusten dasku *z* diakogina *tz-n* aldamera daila: b) aditz garbian urruindu bear daugula: óna argimena. Campionek deituriko «tiempo remoto del condicional» berberak «pretérito imperfecto del condicional» deitua [33] *dai n* iratzita; «pretérito imperfecto»n baina' ezdakusku *tzake* bai *zke*; ezdaugu bada inoiz oitu bear *tzakean'* bai *zkean*.

70.) Zubere-aditz garbian diakogina ondo oitutearren' ona arautsoa. Zubere adizki-diakogina *dai tz*: laguntzailea *za* gunaz irabiateko balitz' aurretik ezarri bear dakia gunari; *i* gunaz' baita bere bezte aditz irabiagarriez' *tz* ostetuten dakia gunari: aots itñi aurrean' *z-n* biurtu doa; *tz + tz* edo *z* sortu doa *tz*.

71.) Lapurdi-izkerantzeko adizki-diakogina ikastea askenez dagokigu. Aurretik oartu bear daut izkerantz onen diakogina zeindutea bezteena baino zailtsoago dautala. Nire astermentarako zimendutzat daukat azkuetar ta Campionen Izkindeak: lenengoana' gitzat, bigarrena' gaitzat; Campion-gan bada ezdakust Lapurdi-aditz irabiagarririk, eta' esan dautanez' ikasmen ziurretarako aditz irabiagarriak bear bearrak daiz. Asi daut-eta' nire alegintsoak ipiniko dautaz: on bada' ikasmen guztiak eritsi egokiagopari mendetu bear izango dautsataz. ¡Nire zorionen andia, osteratuko daut, euskaldun bat edo batek bide egokiagoez lantso au bere amaira eroango baleu!

72.) Asi daigun laguntzaile biralkoitik: *it* diakogina agiri izan doa' *u* gunak atal artzailege guztietan, *za-z* atal adizki-autugindunetan: *tz'* agiri izan oi *dai za-z* gertaldi esana kenduta: *zki'* artzaile ta *u* gundun ataletan: artzaila barriz gauzakia izanez gero' *i* gunaz' *tza* agiri izaten dai: au Izkinde-barruan; bigarren geigarritik ezin daike gauza garbirik atera.

[34] 73.) Edonork ikusiko dau Lapurdi-aditz-diakogina zeindutean zailtasuna; bat edo beztea erabagitean pereminean: *it* eta *zki'* Giputz-izkirantzetan legez' diakogintzat oituko dautaz: on bada zirikatzailea. *It* oitu bear daut atal artzailegeetan' diarteak oituagoa dailakoa, esanda dagonez, daukat-eta.

Artzailedun ataletan *zki* oituko daut: aditz euskoia biralkoian ondorengo (corolario) dai; laguntzaile euskoian bada' *za* gunaz bere' *zki*

diakogina agiri izaten dai: uste daut aditz euskoiko *tza* geienetan beintzat' *tz + za* guna, bai *tza'* za gunan gogortasuna; laguntzaile euskoian *tza'* *tz + za* balitz, ezin esango litzake *natzai*o, *natzakiote...*' *ni* piloa ez-dai-ta; ezin bear izan izango litzake *nazai*o, *nazaiote...*' *nazaitzu* diarteak berak esaten daunez.

Au gora-bera eznaiz poz ikasmen onez: zietzagoak ikusi-aurrean' arautso au Lapurdi izkerantzean oituko daut: *it* atal artzailegeetan, *zki* baina artzailedunetan; Euskaldun bat edo batek' euskalzale zintzoak' lan au bide egokiagoez bere amaira eroango aldaul!

74.) Ataltso au amaitu-orduko' ondorengo batzuk ateratea dagokigu. Esan dainez' aditz euskoiak daiz «egimena egilean egon eragiten dauenak.» on bada aditz euskoietan egilea bera dai adizkia: emendik atera daikegu:

a) Aditz biralkoietan barriz adizkiak daiz *n i g z d b l* " edo *z*; aditz euskoietan bada' berberak izan bear daiz egile-adizkiak.

Urruneko irabiamen biralkoiko *z* (Bizkaian ezdaugu agertuten) adizkia daila ez egilea aditz euskoitik atera daikegu: ezdaiz [35] egileak' " bakarra, diakoak' " + *e* Bizkaian, *z + e* Zuberean, *z + te* Gipuzkoa ta Lapurdian; egileak' *e* edo *te* daiz; *z* eta Bizkain " ' au dai adizkia. Aditz euskoia biralkoiko ondorengoa daila badakigu' baita bere adizki biralkoiak egile euskoiak daizala; on bada' urruneko irabiamenean egile euskoiak daizala; on bada' urruneko irabiamenean egile euskoia *z* edo " dai' ez *e* edo *te*.

b) Barriz bere' aditz biralkoian adizkia diakoa balitz' adizki diakogina artu bear dau aditz-atalak; euskoian bada' egile-adizki diakoak ta *arek* beti aditz euskoian diakogina euki bear daue.

z) Barriz bere' urruneko irabiamenean autuginak adizkiak izanda' *n* aditz-gunan aurretik artetuten dakia aditz-atalari; aditz bada euskoian' autuginak egile-adizkiak daizanean' *n* aurretu bear dakia gunari.

Irugarren ataltsoa. Gunak.

75.) Aditz irabiagarriak lendik badazauguz; ataltso onen ikasmenak baina obeto adin izan daizan' Azkuetarrek dakarskuzanez osteratuta ezdai tsoarto egongo: *al izan* bakarrik kenduko daut; ona emen:

[36] Biralkoiak:

Izan	au, eu; ai, ei	Entzun	antzu, entzu
Ekarri	akar, ekar	Esan	ino
Euki	auk, euk	Iakin	aki, eki
Eroan	aroa, eroa	Iardu	iardu
Ikusi	akus, ekus	Iraun	irau
Ezaun	azau, ezau	Irudi	irudi
Erabili	arabil, erabil		

Euskoiak:

Izan	ai, itz; ei	Ioan	oa
Egon	ago, ego	Ibili	abil, ebil
Etorri	ator, etor	Etzan	atza, etza

Ikurtuak:

Eutsi	eu + ts	Egoki	ago + ki, ego + ki
Eritsi	eri + ts	Iarraiki	arrai + ki, errai + ki
Irautsi	irau + ts	Irakin	iraki
Inotsi	ino + ts	Erion	ario, erio

Lendik dazauguna ez dai t̄sarto egongo bidar gomutaratutea. *Euki*-n ordez' Giputzarrak dinoe *euki* edo *eduki*; zuberetarrak *eduki*; *eroan*-en ordez' berberak *eraman*; *esan*-en ordez' *erran* zuberetarrak; *erion*-en ordez' *jario* (iarion) Giputzarrak. *Esan* edo *erran*-ek Gipuzko ta Zuberereko izkerantzetan daukan guna dai *io'* ez *ino*.

76.) ¿Aditz irabiagarrien gunak eraturteko araurik baaldago? Nirez ezdausats itaune orri erantzungo. *Euskera 120 irakurtaldietan* deritsan liburutik araut̄so au atera daike: «Aditz irabiagarrien gunak eratu doaz lengo ta azkengo izkiraak ulduaz: gun onelan eraturikoa aots edegiaz asiko balitz urrengo gunari batuen dakiaz [37] egileak eta adizkiak; barriz' guna aots it̄sitik asiko balitz' urreko irabiamenean aurretik artetuten dau *a*, urrunekoak *e*».

Lengo laurkaa ikustez' arau ori gertaldi geienetan egiazkoa daila edonork autortuko dau; agiri izaten daizan útsuneak' astermen iarraituak eragiten daustez.

77.) *Iakin, iarraiki*. — Aditz onetan ustu (uts+tu) doala araua esango edodakit, aditz orrek ezdaue-ta lenengo izkiraa' bai lenengo bi izkiraak edo izkaia ulduten. — *Iakin* ta *iarraiki* asten daiz *ia* bikiaz: on bada' bikiak aoskindez aots edegi bat daiz: aoskindez' dinot, bikia bada esaten dakia aots edegi biren batzarrari' arnasa-ots baten oguzi ez gero: aots edegi bakarra bere' arnasa ots baten oguzten dai: *a* ta *ai*, *e* ta *eu*... arnasa-ots baten oguzi doaz; aots edegi bakarra daiz bada aoskindez. Emendik atera daikegu bertagi onen arautasuna; ostera' *iakin* ta *iarraiki* aditzetan guna eratuko balitz *i* bakarrik ulduta' orduan *iakin* ta *iarraiki*-tik bere izatea ta bere arautasuna galduko leukeez.

78.) *Iardun*. — Aurreko azalmena sustraitik iausten darudi *iardun*-n guna ikusita. — Azkuetarrek toki onetan dakarren *iardu'* arpegi askoz agiri izaten dai: *iardu*, *iardun*, *diardu*: aditz orrek agerkizun batak dauke guztiok. ¿Zer darausku orrek? *Iardu* ta *iardun* ta *diardu'* iatorrizko *diardun*-en aldamen ta nasteak daizala' nire ustez: óna bada zailtasuna ezereztuta. Nirez bada eznaiz inoiz aditz mugetzat *diardun* baino oituko.

79.) *Iario (jario)*. — Onelan oitu oi daue Giputzarrak. Bizkaian *erion* esaten dakion aditza. — *Iario'* *ia* bikia-aldetik *iakin* ta [38] *iarrai-*

ki-ez bardindu bear dai: zer-esant̄so bat baina aurreratutea dagokit. Esango aldakit: *Iakin, iarraiki* ta *iario*-n arautasuna argimenduteko, ez-dautala zimendu ziurra artu: dai bada' *j*-n aotsaz ezdaizala oguzi bear itz orrek' bai *i*-naz. — Ostean nire ustez au dai bezte argimen bat *j*-n aotsa euskaratua daila ez euskarazkoa esateko. Toki batzuetan esaten daiz *iakin, iarraitu*; bezte batzuetan *jakin jarraiki*. ¿Aots bi orren artetik' zein daza benetan euskarazkoa? Ziurragoa ta argimenari baita bere Euskaraan izateari egokiagoa' euskarazkotzat bertagi araukiagoa eukitea edonok esango daust. Aditz onetan iatorrizko aotsa *j* balitz' euren arautasuna argimenduteko ezlitzakela biderik egongo uste daut; Euskaraan baina araugetasunik ezdago; ezdaugu bere *j*-n aotsa euskarazkotzat euki bear.

80.) Ikustaldi oni gauzat̄so bat ostetuteko eukiko etedaue irakurleak. Azalmen ori legez, esango etedauste, *ioan* aditzak *a* guna euki bear dau; dauka barriz *oa'* ez *a*; euskal-iatorritan bada *ioan* aditzean ezegon bikirik; izango litzake bada *joan'* ez *ioan*. — Zailtasun orrek benetan buru-oste asko emon eustazala autortu bear daut; bere askamena baina topa dautala darist: irakurleak epaia emongo dau.

Ikustaldi osteturikoa iarraikia (continuativo; edaz: lógico) dai' *ioan*-en benetan bikirik ezegola ateraarte, emendik aurrera ezdai iarraikia. Ant̄sinetan *joan* itzala atera-ordez' *eoan'* ez *ioan* edo *joan* itzala aterako daut nik: ondorengo au iarraikia daila argituko baneu' lengo ikasmenak egiazkotzat euki bear izango daiz.

Iatorrizko aditza *eoan'* ta emendik guztiz arauki *oa* guna eratu itzala dinot. Azkuetarrek Izkindeko 154-garren orrialdean' [39] *r* edo *ra* lengo izkai-oste dauken' aditzak bezte aditz tolezgeen toleztuak daizala agertu dau: ikusi: *iratzartu'* toleztua, *itzartu* (*itzarri'*) tolezgea; *eragin*, *egin*; *eraman*, *eman*... On bada *eroan* bere aditz toleztua dai: bezte aditz toleztuetan legez' bere aditz tolezgea aurkitutearren *r* ulduko baheu' *e*, *eoan* eukiko daugu: au dai oraingo *ioan* euskal-iatorritan *eoan'* ez *ioan* edo *joan* itzana. *Ioan* legez' bezte aditz asko dagoz iatorrizko *e* *i*-n biurtu dauenak: *erabili ebili* (gaur *ibili*), *erakutsi'* *ekusi* (gaur *ikusi*).

Ikustaldi onen indarra git̄situtearren' aditz tolezgeko *i* *e*-n biurtu doala toleztuan esango aldakit. — Zer-esan orrek indarrrik ezduke: *irakatsi iratzartu* ta bezte askok ostea erakusten daukue. Ganera' gaur bere *Doctrina cristiana. Aita Gaspar Astete Jesuitak erderaz egina. Ipini zuan euskeraz D. Juan de Irazuzta... Tolosan. 1832-garren urtean. Juan Ignacio de Mendizabal-en et̄sean* aitizturiko liburut̄soan onelan irakurri daut. «Ekusi det kristaba zerala. — ¿Zer gauza da fedea?— Ekusi ezdeguna siniztea. ¿Ekusi zenduan zuk Kristo iaiozten...?—» On bada' zailtasuna ondo askatuta dagola uste daut⁷.

(7) Irakurlean baimenez, oart̄so bat emen. *Euskaraa 120 irakurtaldietan* liburut̄soko 141-garren orrialdean, oar au dago: «it̄sasaldean *j*-k *i*-k daiz; *j*-n aotsa arabetarrek Espainiara sartu dauela uste daue, baina zimendu argaltzat daukat». — Oar orri erantzun gura dautsat. Azkuetarren Izkindea bein bere irakurri daienak' *j* euskaratutzat, eukiteko, ez euskarazkotzat' arabetarrek Espainiara sartutea edo

[40] 81.) *Irudi, iario*. — Aditz onek ezdaiz oitu bear onetara, bai *irudin* edo *iruditu* ta *iarion*. Giputzarren *iarion* Bizkaitarrak *erion* oitu oi daue' *n-z* guenean. Bertagi onek Giputz-izkerantzean aditz onek azkengo *n* galdu daula erakusten dausku: orrelango aditz asko dagoz gueneko *n* uldu dauenak: batzuk *dinoe-igo'* bezte batzuk *igon*; batzuk *igaro* bezte batzuk *igaron*; batzuk *it̄saro'* bezte batzuk *it̄saron*; batzuk *iardu* edo *diardu*, bezteak *iardun*. — Emendik bada' irudi aditzak azkengo *n* uldu daula esan edodaikegu: gaur bere oitu doa *iruditu*. *Iruditu* ezdai aditz sortua' bai eratorria; aditz eratorriak ezdaiz berez irabiagarriak; euskaraan iatorritan bada ezegon (ezegoan) *iruditu*, bai *irudin*.

Au sendotu daike *ezaun* ta *izan* aditzez. *Ezaun* lautara oitu doa: *ezaun*, *ezautu*, *ezagutu*; *izan*-en ordez Giputzarrak *izatu* oituten dauela «Euskaraa 120 irakurtaldietan» irakurri daut. ¿Zer dinosku orrek? *Ezautu* ta *ezagutu* ta *izatu'* *ezaun* ta *ezagun* ta *izan*-en nasteak daizala: orretara bere' *iruditu'* *irudin* ant̄sinagoan nastea daila [41] esan edodaikegu: *irudin* bada' oitura garbiagoa edodai.

82.) *Irudin, inotsi, irautsi, irakin, iraun*. Aditz orrek arageak edodaiz, erreskadaan *irudi ino + tso...* gunak agiri izaten daiz-eta.—Erantzumena. Zailtasun orri erantzuteko azalgeta bi eskini daikez. Lenengo dai *diardun*-en legez' *a* edo bezte aots bat aldiak uldurikoa aurretik artutea. Azalmen au baina ezdai naikoa. Lenen' aditz onen bat-*ez*-baten *d* edo aots galdu orren oinatzik ezdai agiri izaten: edonon oituten daiz *iruditu, inotsi...* ez *diruditu dinotsi*. Birritan' *diardun* eta aditz onen arte antzik ezdago. *Diardun* aditzean eta *iardu* ta *iardun* aren nasteetan' *ia* edo *dia* izkaietan begiak ipini daiguzan. Edonok' Euskal-aoskindean uste arinik baleuke' toki askotan *ia* bikia *dia* edo *d* buztiaz oguzi doala badaiki; emendik *diatorri* esatea eta eskutiztutea *iatorri*-n ordez. *Ia* ta *dia* aotsetan aidetasun andia dago bada; erraza izan izango itzan bada *diardun*-go *d* aotsa diarteak uldu daila. ¿Aidetasunik barriz egongo etedai *diruditu* ta *iruditu, dinotsi* ta *inotsi...* artean bere alkar nastea aizatzat eukiteko? Nire ustez itz onetan' berei *d* edo bezte aotsik aurretuteko eskubidea artuteko' aidetasunik ezdago.

83.) Azalmen au pozgarria ezdaila iakinez-gero' bigarrenera goazan. Urruneko irabiamenean aots lokarria *e* daila lengo arauak dinosku. Arau onez guna eratuta bezte atalt̄soak arauki iratziko bageutsaz, *nerudin, neraun...* eukiko daugu. Atal onetan bada' *e* lokarria *i*-n biurtu dai: lenengo' aots edegi orren aidetasuna ezauna dai: sarri batek beztea ordeztuten dau. (Ikusi Campionen Izkindea, 86-garren orrialdean.) Gainera Azkuetarrek berak *ninduan nindunan...* diarte-atalak [42] *nenduan, nendunan...* garbiez ordetu dauz; orde au bada' enea bakarrik ezdai, an-

ez' ezdaula zimendua iakingo daue: onelan ezdaiz argimenak askatuten. Euskaraa maite badaugu ta bere ant̄sinako anditasunara biurtu nai izanez gero' onelan ezdauguz argimen ziurrak urrundu bear, bai eritsi guztietan batu batuak ioan. ¿Irakurtaldien eratzaileak bere araut̄so onetik iaoriko argimen au urruinduko aldau?

Bezte uste bat. Euskarazkoa *j* ezdaila iakinez gero' itz euskaraturikoetan bere ezdaugu oitu bear. *Jesus* ta *Jose* esatean ordez' laziotarretik *Jesus* ta *Jose* artu daiguzan, eta *Jertrudis* ta *Jenobeba*-n ordez' *Gertrudis* ta *Genobeba'* errege, erregina, lege ta bezte asko artuta dagozanez.

tzezkarrak aurretik daukatuz. Ganera aldamen au errazagoa aditz onetan daila bezte gogomen batek erakutsiko dasku. Aditz muge orrek berez dauke *i*; miragarria izango dai bada' askok irabiamenean gorde daiela eta oitura orrek garbia oitu daila' batez bere euskal-zaina ezbadau inork artu? Gaurko izkeraak zaitu ta gordetu izanarren' naste ta ustelkeri andiagok dazaez.

84.) Urreko irabiamena astertu daigun. Irabiamen orretan *a* lokarria *e*-n biurtu daila esan daike, onelan: *darudit' derudit*-en. Bertagi au maiza daila edonork daki. (Ikusi Campion-en Izkindea, 32-garren orrialdean.) Azkuetarrek bere *deustak*, *deustan* atalak' *daustak*, *daustan*... garbien nastetzat daukaz: on bada, *derudit*, *derudik*,... nastatuak' erraz bezte onetan biurtu daiz: *dirudit*, *dirudik*...

85.) Ikustaldi au bezte oar batez sendotu daikela uste daut. Campion-ek (454-garren orrialdean ta 623-garrenean) atal onek dakarskuz: *narudi*, *narudien*, *zarudiz*, *garudizuz*... Ezin atal orrek oitu daikezala dinosku Azkuetarrek; uste dautana agertuteko eskubiderik badaukat' *irudin* edo *iruditu*-k' *uste izan*-en agerkizunaz euki ezin dauzala, *antzeztu*-naz bai uste daut: *irudi*' antza (semejanza) ta *irudikoa*' antzezkoa (semejante) daiz bere.

Ganera Campion-ek berberak (Izkinde. 455-garren orrialde.) *erausi* giputz-aditzak' *araski* ta *erauski* gunak daukazala dino. *Erausi* au Bizkaitarren *irausti* dai, ta *erausi* esan-bearrean' *erausti* Giputzarrak esan bear daue. *Ki* gunakoa' *ki* ikurgai euskoa dai; [43] urruindu bear dai bada, *erausti* ez euskoa bai biralkoia dai-ta. Ganera, *irausti*' *iraun*+*tsi* ikurgai darudi; orretareaz gero' iru aditzetan beintzat iatorrizko arautasunan oinatzak dakuskuz, *irudin*, *iraun* ta *irausti* edo *erausti*-n.

86.) *Egoki*, *eritsi*, *inotsi*... — Norbaitek esango aldaut: ¿eta aditz onek zelan araugetasunetik garbitu? Bere atzetik ezdau-eta izkiraa galduten.—*Egoki* aditzaz erantzungo daut: bera gainean esatekoak bezteai ezarri al dakie. *Egoki* dai *egon* aditza+*ki* ikurgai; guna bada *egon*-dik eratu bear dai, ta gun onelan eraturikoari ezarri aditza ikurtua dai-ta, *ki* ikurgai: onetara bada eratuta dago *go*+*ki* guna; araukia dai bada, ez aragea. Bardina bezte ikurtuen gainean esan daikela uste daut; esatebaterako: *iarraiki* dai *iarraitu*+*ki*; *irausti*' *iraun*+*tsi*...

87.) *Euki*. — Aditz onen guna dai *uk*; aots edegitik asten dai bada. ¿Zergaitik bada' gunan aurretik *a* edo *e* lokarriak artuten dauz? Au ezdai araugetasuna, arautasun andia baino. *Euki* antšinago itzan *eduki*' ez *euki*; *eduki*-tik dator guna *duk*; gun orri aurretu bear dakiaz *a* edo *e* lokarriak; *aduk* eta *eduk* daukaguz bada guztiz araukiak: oraintsua go' gunean agiri izaten dain *d* ori aldiak uldu euan ta emendik *auk* ta *euk* gunak eta *euki* mugea. Gaur bere Zuberetarrak beti esaten daue *eduki* ta Giputzarrak *euki* edo *eduki*.

88.) *Esan* edo *erran*. — Aditz onen gunak daiz Bizkaian *ino*, bezte izkerantzetan *io*. Campion agurgarriak' gun orrek *esan* edo *erran*-dik atera daikezala esanarren' zelan baina berberok araugetasunetik gorde

daitazan ezdakit. ¿Esan bear daugu bada' Euskaraa araugea daila? [44] Ezetz darist. *Esan*-atal batzuk gun araukia daukenak gaur bere badagoz. ¿Zer dinosku orrek? Euskaraa' iagolerik ezdaulako euki' nastetutsoago dagola; Ikasola bat euskal-zainperako eratuko aldai, ta au ta onelango bezte diarte-nasteak bere agintzaak urruinduta gero' jesa-kera garbiak agintzatuko aldauz! Zeinbait arin, aenbezte obe, errazagoa dai-ta: beintzat gaur dagoz diartean atal batzuk erraz garbitu daikezanak: diarteak dino, esatebaterako, *esaiozu*; *esaiozu* dai *esan eiozu* biortuta; baina garbi' diarteak bere adin izandako moduan' esan daikegu *esatzazu*.

89.) *Izan*.—Laguntzailean gunan arautasuna agiria daila uste daut. Lenengotan baita *u* ta *i*-n iatorria astertu gura daut *a* ta *e* aots egegi lokarrien erakai ta arautasuna aurkitutearren.

U gunan iatorria bikoitza izan daitekela darudit. Lenengoa. Campion-en Izkindeko bigarren geigarrian' Lapurdi-diar-te-atal batzuk *ro* gunaz irabiarikoak dagoz. ¿*Ro* au zer dai edo nondik dator? *Za* gunan nastea dailakoan nago; ez arritu. *Z* edo *tz* aldi batzuetan *r* bigunan biur-tuten dai: geigarrian agertuko dainez' onelan eratuta dagoz *zara dira di-raz lirake... zatza ditza dizaz litzake...* garbiagoen nasteak. Ganera' *r* be-re' s-n biurtu doa, eta *z* ta *s* (sic) aidetasun andia dauke: gomutaratu *Int̄sauspe* bakarrik; izen-goiti agurgarri ori *Int̄saur + pe* edo *be* dai.

A bere *o*-n aldatu doa (Ikusi Campion-en Izkind., 89-garren orrial.). Orain bada' *ro* guna *za* edo *tza* gunan nastea darudi: guztiz erraza dai barriz' *ro*-ri *r* uldu dakiala; emendik bada *a'o* guna: *o* barriz *u*-n biur-tu doa, batez bere *a* aotsa urrekoea dagokianean. Emendik bada edoda-tor *au* guna.

[45] 90.) Eritsi ta azalmen au baina ziurragotzat daukat beztea: *u'* *i*-n aldamera edodai. Eritsi au sendotuteko gomutaratu daigun *i* ta *u* aotsen aidetasuna. Ganera, *u* gunan alboan *i* guna bere ikusten daugu: giputzarrak dinoe: *du*, *dit* (daust), *diot* (dautsat), *dizu* (dautsu),... *nau*, *au*, *gaitu*, *zaitu*. Bizkaitarrak bere irabiamen aldatuan ta aldamen batzue-tan *i* *u*-n ordez oitu daroagu; Lapurditarrak dasae edo dinoe: *diok*, *dion*... (dautsak...); eta Zuberetarrak *düt*, *dütüt* (*daut*, *dautaz*): *ü* ori' *u* ta *i*-n arteko erdi-aotsa dai; ganera' *ait*, *ai aigü aie* eta bezte atal as-ko oituten dauez. Eritsi au beztea baino egiazkoagotzat daukat.

91.) *I*-n iatorria astertutea aizagoa darudi. Dinot bada *i* guna *ki* ikurgaitik datorrela. *K* sarriegi uldu doala' iakina dai: gaur bere diarte-irabiamenean atalak aurkitu daikeguz *k* uldu dauenak: *zatzait*, *natzaizu*... (Gip.); atal alkarge orrek irabiamen alkartuan daiz *zatzakidan*, *natzakizun*: onelango gertari asko dagoz, gauzarik ezdauka baina berak pilotuteak. On bada *i* guna artzailedun ataletatik artzailegeetara igaro dai, *ki* edo *i* ta egile artean egon gun egiazkoa uldu ezkeru.

92.) Eritsi au Azkuetarren oartso batez sendatu daike. *Izkindeko* 227-garren orrialdean, 643-garren esaldian «aditzan gunari *i* ulduten da-

kio beti' artzailedun atalean oartuten dai. *I*-n iatorria ezaunda batera bertagi au nai-ta-nai-ekoa dai. Eritsi onetan beti iragarten dai *a* ta *e* lokarrien arautasuna.

93.) Laguntzaile euskoian *za* guna uldu ta *i*-z ordeztuta gero' emendik *i* guna laguntzaile biralkoiara ioan bere dai. Bertagi onen erakaia' laguntzaile nai biralkoia euskoia, agerkizun bardingea [46] eukiarren, bata izaten dai. Ganera Campion-en Izkindeko bigarren geigarrian Lapurdi-izkerantzeko diarte-atal batzuetan laguntzaile biralkoian atal artzailedun batzuk *ki* ikurgaiaz ikusiko dauguz. (Ikusi almeneko aldame-na 12-garren orrialdean). Nastea dai au; nastea barriz eritsi aitaturikoan argimena erakusten dauskuna.

94.) Oarpentso bat egin bear daut emen: Azkuetarrek (*Izk.* 209-garren orrialde.) *egin'* laguntzailea ezdaila indarrez agertu dau. Esanikoetatik Azkuetar-alde bezte argimen bat atera daikegu. Laguntzailean irabiamen alkartuan agiri izaten dain *g' k*-n aldamentzat euki daike. Aots orren alkar-aldamena tñit ezauna dai. *G* edo *k'* Azkuetarren kontra' bigungarria ezdaila esango dakit; onek baina ezdauka garransirik, barriz bere (eta au dai benetan garransiduna) *egin* laguntzailea ezdaila esango daut.

95.) *U* ta *i*-n iatorria agertuta gero' laguntzailean gun garbiak zeindutera goazan. Lan onez esanak geiago sendotuko daiz. Asi-orduko' euskal-aditz garbi bikoitza erabagiko daut. Euskal-aditza garbitu gura badaugu' lenengotan gaurko irabiamena garbitu daikegu: onetarako' diarte-irabiamendik ugarikerigaiak («elementos supérfluos») atera ta urruindu, ta diarteak oituagoak daukazan gun ta bezte irabiagaiak euki.

Bigarren aditz garbia dai euskal-iatorrizko gunak ta bezte irabiagaiak zeindutea onelan iatorrizko irabiamena eratu daike. Lenengo garbitasuna bigarrenerako bidea edo atzenkia izan bear dai; augaitik' euskaraan biztueraa igitu ta gugandu gura badaugu' bigarrena bide egokiez argitaratu ta oitu bear daugu.

[47] 96.) *Giputz-laguntzailea*. — Biralkoitik asi daigun. Giputz-laguntzaile biralkoian gun bi zeindu eta oitu daikez aditz erdigarbian; bigarrenean edo guttiz garbian' bat bakarrik.

Erdi-garbitasuneko lenengo guna dai *u*. Irabiamen alkargeko atal artzailegeetan' *u* agiri izaten dai beti, artzailedunetan' *i*. *I' U* baino antñinagotzat eukiarren' *u* oitu bear daila uste daut. Izkerantz bardingetasunak ezdagoz gunen bardingetasunetan' bai bezte irabiagarrietan; alik bada izkerantz guztietan bardinak izan bear daiz gunak; Azkuetarrek barriz' Bizkai-izkerantzean *u* garbitzat oitu dau, baita bere Lapurdikoan *i* baino oituagoa dai *u*; on bada Giputz-aditz biralkoi erdi-garbian' *u* oitu bear dai. Au irabiamen alkargean; irabiamen alkartuan eta aldamen batzuetan *za* iatorrizko guna beti oitu bear dai; diarteak bere oituri-koa dai-ta.

97.) Laguntzaile euskoiak diarte-irabiamenean gun bi aurkeztu da-

roaskuz: *tza* ta *i* edo *ki*. Lenengo' artzailedun atalak beti *tza* edo *za* guna oitu oi daue. *I* edo *ki* guna' irabiamen alkartuko urruneko aldian (Camp. Izk.) atal artzailedunetan bere agiri izaten dai: atal artzailege geienetan *i* oituagoa dai, ¿On bada' zein garbitzat euki bear daugun? Esanaz' argimenkiagoa dai *tza* guna oitutea. Au gora-bera' ezdaut *tza* laguntzaile garbiko guntzat inoiz oituko. *Tza* laguntzaile garbian oituko bageu' *etzan*-en irabiamenari laguntzaile euskoiana bardindu ta nastetuko geuskea; nire ustez baina' *etzan' etzan* beti gelditu bear daila, ta *izan' izan* ez *etzan* bearra dai. Euskaraa diarte-nasteetatik garbitu gura izanez gero' ezdaigun naste ta matasa barririk sortu nai; *za* bada laguntzaile euskoian gun garbitzat euki daigun.

98.) ¿Eta urruneko irabiamen alkartuko *i* gunan iaramonik [48] egin bear etedaugu? Ezetz darudit. *I*-n iatorri-gainean nire ustea argitu daut; sendotuteko ordua io dai. Campion-gandik aginpeneko bigarren erreskadaa bir egingo daut:

Zatzakit
Be-kit
Zatzakizkit
Be-kizkit

Erreskada au ikusteaz (aginpeneko aldamenean adizki gauzakiaz *e* lokarria oitu doala iakinez gero) *be-kit* ta *be-kizkit*-en *tza* ulduta dagola edonork autortuko dau. On bada' emen atal artzailedunetan gerta daina' iazo dai bere urruneko irabiamen alkartuko atal guztietan; *za* guna bada oitu bear daugu. Ikusi bigarren erreskadaa:

Zenkidan		Zenzakidan
Zekidan		Zetzakidan
Zenkizkidan	Beste onen orde:	Zenzakizkidan
Zekizkidan		Zetzakizkidan

Ganera, irabiamen alkartua' irabiamen alkargea dai *n* edo *la* alkar-giak ezarrita. Irabiamen alkargean barriz ezdai *i'* bai *tza* edo *za* oituten.

99.) *Zubere-laguntzailea*. — Biralkoia. Erdi-garbitasunean *i* ta *za* gunak oitu bear daiz. *I* dinot, eta ez *u*. *U* ez dai inoiz diarte-irabiamenean bere agiri izaten: batzuetan *ü* bai; *ü* au *i* ta *u*-n arte erdi-aotsa dai *i*-ri baina urrengoagoa. Ganera, adizkia gauzakia ezbalitz' *i* dai guna, ez *u* edo *ü*: artzailedun atal guztiak bere *i*-z irabiaten daiz. *Za* guna diarteak oitu daroa irabiamen alkartuan eta aldamen batzuetan' toki egokian agertuko dainez.

100.) Euskoia. *Zubere laguntzaile* euskoiak *za* guna beti oitu bear dau. Diarte-irabiamenean oituagoak daiz *tza*, *i* ta *ki*. [49] *Tza* argimen esanagaitik' ezdai inoiz oitu bear. *I* edo *ki*-n agiritasunak esan dautana barriz erakutsiko dausku: irabiamen alkartuko atalak begiratu daiguzan: ona irugarren erreskadaa:

Na-kizun		Nazakizun
Da-kizun	Bezte onen ordez:	Dazakizun
Gitzakizun		Gitzakizun
Da-kitzun		Datzakizun

Erreskada onetan gu-atalak bakarrik *tza* guna gorde dausku (tz+za), bezteak uldu daue: bardin iazo oi dai 4, 5, 6-garren erreskadaetan bere. Bardina bere ikusi daike urruneko irabiamenean, eta lengoan baino geiago.

Za guna oituagoa dai almeneko aldamen urrekoan, urrunekoan, (Campion-ek aitizturiko *pasado próximo*) *i* ki-n aurretik agiri izaten dai: ikusi:

Zeneinkit
Leikit
Zeneinkide
Leizkit. (Bigarren erreskadaa)

Ezdai baina au nire eritsien kalterako. Begiratu daigun berberak aitiztuten daun *pasado remoto*: aldi au lengoa dai *n* ezarrita bakarrik; aldi onen ataletan bada *ta* guna ikusiko daugu *za* edo *tza*-n nastea:

Zintakedan
Leitakedan
Zintakeden
Litazkeden

Azkenez bada' *za* bakarrik Zubere-laguntzaile euskoiko gun garbitzat euki daigun; *i* eta *ki* eta *ta'* *za*-n naste ta aldamenak daiz-eta.

[50] 101.) *Lapurdi-laguntzailea*. — Biralkoia. Buru-oste andi-bage' diarte-irabiamena begiratuteaz laguntzaile biralkoi erdi-garbian *u* ta *za* gunak oitu bear daiz: *u* irabiamen alkargean, *za* alkartuan eta aldamen batzuetan. *I* guna guztiz iluna dai bezte orren alboan.

102.) Bezte izkerantzetan legez' *za* dai Lapurdi-laguntzaile euskoiko gun garbitzat euki bear dauguna. Beti bata ez osteratutearren' eznai ezakizun au agertuten luzatuko: diarteak geienetan *tza* oitu daroa: *i* edo *ki*-n iatorri-gainean sarri esanak sendotuteko agiri izaten daiz bere bideak.

103.) *Bizkai-laguntzailea*. — Azkuetarrek eginiko Bizkai-izkerantzan garbitasuna' lan onen gi ta zimendua dai. Nire lengo azalmenetatik zeresan batzuk iaio daikez; batasun-bage baina ezer euskal-anditasunarako ezdaugu egingo. Orregaitik, Azkuetarrek irakatsi daun garbitasuna erdi-garbitzat euki daike, garbi garbitzat baina' ez. *I* guna berak dauka iatorrizkotzat; ezdaila agertuta dago. Bizkaian bere *za* edo *tza* gunan oinatz asko dagoz: onelangoak daiz *naz az* atalak' *za*-n *a* uldu dauenak; onelangoak bere: *nintzan, intzan, litzake...* eta onelangoak bezte atal asko' batez bere artzailedunak. Gomuta izan euskal-aditza izkerantz ba-

ten bakarrik ezin ondo ikasi daikela. Euskeraa izkerantz guztietan izkera bat dai.

104.) Bezte bertagi bat oartu bear daut. Azkuetarrek ant̄sinagotzat daukazan atalt̄so batzuk' irabiamen alkartuan *ai ei endi* gunez oituri-koak daiz; ganera, bezte izkerantzetan *za* guna ulduta dagonean' *ai ei endi* gunak agiri izaten daiz. Bertagi au ezdaut alperrez aitatu: isili gura daut norbaitek ostetu daikestan zer-esan bat. Atal orrek [51] dinoskue urruneko irabiamenean *i* ezdaila lokarrikoa' bai *e*; atal orrek eratorri daiz bezte onetatik *ezaki enzaki*: atal onek daiz iatorrizkoak eta ez *nintzan intzan'* bai *nenzan enzan*. *Ei ta endi* gun biortuez' *e* lokarri-ganean esan dautana zimendu daukalakoa daukat.

105.) Orain bada irakurlean baimenaz eskubide bat artu bear dazat. Argituta dagonez' *za* guna daza egiazko gun garbia ta iatorrizkoa; *z*emendik aurrera bada' ezaldaza nire eskubidean egongo, orain arte irabiamen erdi-garbia oitu dazatanez, aurrerantzean iatorrizko irabiamena oituteko? Ezbaleza inork asiko' ezgenezakez inoiz euskaraan ant̄sinako anditasuna ta edertasuna geuganduko.

106.) *Eutsi*. — Aditz au ikurtua daza ta *izan* biralkoi nastutik sorturikoa: on bada' guna bere laguntzaile biralkoiana euki bear daza onetara: *u+ts* edo *a+uts*, *e+u+ts*. Ikusi Campionen Izkindea, 624-garren orrialdean. Ezdaza barriz egia bertan izkindari iruinatarrak dinoskuna: laguntzaile biralkoian guna *eutsi*-tik artuta dagola, ostera' *eutsi* aditza laguntzaile nastutik sortua daza, aditz ikurtu guztiak' bezte aditzetatik *tsi* edo *ki*-n bidez datorkiguz.

Laugarren atal̄soa.

Edozeingo irabiagai bearrezak edo artzaileak.

107.) Orainarte irabiagai bearrak astertu dazaguz lengo iru atal̄soetan; orain bada irabiagai bearrezak edo artzaileak astertu bear dazaguz. [52] Artzaileak edo arkaiak' «aditz-ataletan artetutako atalt̄so batzuk' nori datorkian agerkizuna agergarriak» dazaz.

108.) Arkaiak' aditzak legez' biralkoiak edo euskoiak izan dazakez: obeto, aditz biralkoi edo euskoietan oiturikoak; lenengoai biralkoiak, bezteai euskoiak esango dazatset.

109.) Laurkat̄so baten, Azkuetargandik artuta, ipiniko dazataz guztiak.

Biralkoiak:

Tsi + t = (t) st
 Tsi + k = (t) sk
 Tsi + n = (t) sn
 Tsi + a = tsa (o)
 Tsi + gu = (t) sku
 Tsi + zu = tsu
 Tsi + e = tse (oe)

Euskoiak:

Ki + t = kit (Diarteak' t)
 Ki + k = kik (d. idem).
 Ki + n = kin (d. idem)
 Ki + o = kio (d. batzuk ka)
 Ki + gu = kigu (d. ku)
 Ki + zu = kizu (d. tzu)
 Ki + oe = kioe (d. batzuk ke.)

Bizkai-izkerantzeko dakar Azkuetarrek laurkat̄so au: oar bat izkindari agurgarrian baimenaz egin bear dazat. Bizkai-izkerantzeko artzailatzat daukaz *tsa* edo *o*, *tse* edo *oe*, *o* ta *oe* irabiamen alkartuan oituta. *O* ta *oe* ta *kio* ta *kioe* euskoiak bezte izkerantzetatik artuta dagozala us-te dazat. *Kio* ta *kioe*-n ordez berak Izkindeko toki batzuetan, diarteak bere legez, *ka* ta *ke* oitu daroaz: *ka* ta *ke* dazaz *ki+a* ta *ki+e'* *tsa* eta *tse*-n antzera. *O* ta *oe-k'* bezte izkerantzetan legez' ezdauke Bizkaian bere *tsi* ikurgairik; Bizkai-izkitzak barriz' *tsi* ikurgaia oituten daza. Au gora-bera' Bizkai-laguntzaile erdigarbian oitu dazakezala darudit; ezdazaz baina *za* gunaz oitu bear, bezte aditz irabiagarriez ezdazazanez oituten, bai *tsa* ta *tse*. Ganera aditz euskoian ezdazataz *ka*, *ke*, *ki*, *kioe* oituko: *kio* ta *kioe* Bizkaikoak [53] ezdazazalako; *ka* ta *ke* bere ez, *kia* ta *kie* ondo dagozalako; ganera *ke* oituez gero' azkotan *ke* aldagaiaz nastuko lezake, euskara garbian barriz ezdazagu naste barririk sortu bear.

110.) Artzaile euskoiak bardinak dazaz izkerantz guztietan, au daza, laurkakoak. Oartu bakarrik Bizkaian *kia* ta *kie* izan bear dazazala irugarren izapekoak; Bizkaitik kanpora, *kio* bakarra, *kiote* diakoa Giputz ta Lapurdi-izkerantzetan, ta *kioe* Zuberekoan.

111.) Campion-en laurkaak ikusiaz' Giputz Lapurdi eta Zuberetar-rak artzaile biralkoiak *tsi*-bage oitu daroazala esango dazagu: bertagi au baina matasa bat dazalakoa daukat.

Aditz ikurtuak ezdazaz Bizkaian bakarrik oituten, bai bezte izkerantzetan bere. Giputzarrak bere oitu daroaz *inotsi*, *irautsi*, edo *erautsi* eta bezteak. On bada, aditz ikurtuak' aditz ikurgeak dazaz' artzaileak ezarrita bakarrik.

Ganera, irabiamen euskoia ta biralkoia guztiz antzezkoak dazaz; geiago, a' onen ondorengo daza; irabiamen euskoian barriz' ikurgai euskoia izkerantz guztietan oitu oi daza; biralkoian bada ant̄sinago oitu dazaz ikurgai biralkoiak.

Eritsi au sendotu dazake bezte oart̄soaz. Bizkai-izkerantzean bere aditz irabiagarri batzuetan *tsi* ikurgaia diarteak uldu daza. (Campion, *Gramát.* Cap. XIX, indicativo, 2.ª y 5.ª categ.) Bizkai-izkerantzeko atal orretan gerta dazana, bezte izkerantzetan atal guztietan gerta dazala esan al daza.

Au gora-bera, ezdazat nirez bezte izkerantzetan ikurgai biralkoia oituko. ¡Ikasola batek erabagiko aldazaz au ta onelango ikasmen asko! Izkiralariak askotan egia argitu dazake, ez guztietan ikasmen [54] guztiak (agintzaan utsez) berez oitu.

VI^a BURUKIDAA.

IRAZMENA.

112.) Lau gei burukida onetan astertutea dagokit: lenengoa, irazmengo bertagiak; bigarrena, irabiamen alkargea; irugarrena, irabiamen alkartua, eta askenez, irabiamen aldatua.

Lenengo atalt̄soa.
Irazmengo bertagiak.

113.) *Aots artetuak.* — E. Azkuetarren ikasmenen ziurtasunan gora-bera' gura izan al izango dazan zeintasunak ezdagozala emengo arau batzuk azalduta aurretu bear dazat; asi dazagun lenengo arautik. 187-garren orrialdean izkindari lekeitiotar agurgarriak onelan dino: «E. Aots au *l* ta *r*-ri bezte aots it̄si bat iratzi bear dakioenean' artetuten dai». — Ezdaza guztiz zietza: Ikusi: *dakar-t, dakar-k, gabil-z, zabil-z...*

[55] Zietz eta zeinduago onetara esan dazake: «*l* ta *r*-ri alkarbideko irazgairik (zeintzuk dazazan gero astertuko daza) iratzi bear dazakien guztian' aots au artetuten daza: Gertariak: natorrelako; atorr(e)nean; dabil(e)lako; netorke; zatorz...

114.) Oarrak. — a) Urruneko irabiamenean aditz atalari ezarten dazakion *n'* alkarbidekotzat euki dazake; eukilea Azkuetarren ustez daza, eta alkarbideko irazgairik iratzi bear badazakia' uldu doa-ta. Ikusi: nentorr(e)n, nenbil(e)n.

b) batzuetan *l* eta *r*-ri *a* irazten dazakie; *k* egile edo artzailean ulmenan oinatza daza; dakarr'ala, au daza, dakarkala.

115.) A. «Bezte edozein aots it̄siri (*l* eta *r*-ri ez) irazten dakio aots au». — Ezdaza zeatza: nekuske, dakust.

Zietzago: «Beste aots it̄siri (*l* eta *r*-ri ez) alkarbideko irazgairik baita bere *z* edo *tz* edo *zki* diakoginik iratzi bear badazakia' aots au artetu bear daza. Gertariak: dakit(a)n, dakusn(a)la; dakus(a)n; dakit(a)z; gakus(a)z; gakus(a)zki (g.), gakus(a)tz (zub.).

116.) Araut̄so onen ziezatasuna agertuteko' bertagi batzuk astertu bear dazataz. Esaten daza, ta ondo: dauk(a)t, dauk(a)k... Bertagi au azalduteko aoskindera goazan: bertan dagon arau batek' *k* aotsak berez edo itz-izateari dagokianeanean' ezin amaitu dazala izkairik dasasku edo dinosku: *K* irazgaiak edo itz irazgaian atalak' izkaia amaitu dazake. *Euki-n* barriz' *k euki-n* izateari dagokia, ezdaza itz edo atal irazgaia: *euki-k* bada ezin izkairik *k* aotsaz amaitu dazake: on bada zergaitik dinogun *daukat, daukak...*

[56] Erakai orrek egile izaki bakarra agiri izan ezarren' zergaitik *dauka* ez *dauk'* dinogun agertuten dazasku; bertagi au, *euki-n* ezbadaza, ezdaza bezte aditz bat ez baten iazoten.

117.) *Campion-ek z* ta *s-n* oste Giputz ta Lapurdi-izkerantzetan *e, eza*, irazten dazala dino edo dasa. (*Gram.*, p. 783-74) Azkuetarrek ezetz dino, eta Irazmenean ezarririko eritsia zuzenduten daza. Azkuetarren esakera ziurrak ez baitu eragiten naza Lapurdi ta Giputz-izkerantzetan *e s* eta *z-n* oitu al dazan; au gora-bera, Azkuetarrek Bizkai-aditza bakarrik garbituten daza; uste dazat bada' izkerantz orretan *s* ta *z-n* artetik *e* oitu dazakela.

118.) Oar bat emen Lapurdi ta Giputz-izkerantzen ganean. Esanda dagonez' izkerantz orretan laguntzaileak *it* diakogina atal artzailegeeta-

rako dauka. On bada' urreko irabiamenean *it* ori *a* lokarrian atzetik ipinten daza; urrunekoan barriz' e lokarria uldu doa; ganera' *it* au' autuginak adizkiak izanez gero' atalduten daza eta artetu bear dazakia *n* aotsa. Gertariak: Daitut, daitzat; zaitugu, zaitzagu; N''ituan-nitzan; g''intuzun-gintzazun.

119.) *D.* Aots au laguntzaileari irabiamen erdi-garbiko urrunekoan' *n*-n ostetik eta *u* edo *i* gunan atzetik' artetuten dazakia; adizkia autugin diakoa izanez gero, lengo esalditik atera dazakenez, uldu doa Giputz ta Lapurdi-izkerantzetan: onelan: *genduzan, nendu..an, nendinan* (zub.); *gintuzun-gintzazun* (gip. eta lap.).

120.) *Aots aldatuak.* Gu biurtuten da *ku, s* edo *z* ostean.

[57] *Ts* edo *tsi* biurtuten daza *s*, aots it̄si aurrean.

Tz biurtuten daza *z*, aots it̄si-aurrean.

s + zu biurtuten daza *tsu*.

S + ts » » *ts*.

Tz + z » » *tz*.

Z + z » » *tz*.

Gertariak: *dakusku* (daku-s-gu); *darist* (derist' diarteak, daritsi+t); *zendukaztan* (zub.), (zendukatz+tan, zeunkatazan (bizk.)); *dakutsu* (daku-s-zu); *dakutsat* (daku-s-tsats); *etzazaz* (ez+zazaz).

Azkengo bertagi au Azkuetarrek nonbaitekotzat dauka. (46-garren orrialdean, 139-garren esald.). Ezetz ezdinot, au gora-bera, ori Bizkaian egia izan izango daza; Gipuzkoan edonongoa dazala Irakurtaldien eratzailleak (20-garren orrialde.) dinosku edo dasasku. *Campion-ek* (771-garren orrialde.) izkirantz guztitan bertagi au iazoten dazala darausku. Ganera, Aoskindeko araut̄so batek dino: aots it̄si bat ezin osteratu leike. Laziotarren izkiraak daukaz onen t̄sarto eraturiko itz asko: *bellum, affero...*» (23-garren orrialde., 38-garren esald.). On bada' euskaldunak ezin esan dazakee *ezzara, ezzaiz*, edo *ezzazaz*. Au gora-bera Azkuetarrek (*Izk.* 72-garren orrialde., 197-garren esald.) dino: «Ea, euskaldunak...; gaizkintzat ta edozertzat inork euki ezzaizan. On andi bat...».

Oitura onen artean ¿zein garbiagotzat euki bear daza? Bizkaian bere, *etzara, etzaiz* edo *etzazaz* nonbaitekoak izanarren, *ezzara* edo *ezzaiz* baino (*z* luzatu al izanarren) araukiagoa darudi: ganera, *etzara* Bizkaiko toki guztietan oituten' nire ustez' bezte bertagi batetik dario. *Ez* uka-gaia ezdazatsaela aditz irabiatuari ezarten askok' [58] agiria daza: oitura au Azkuetargan (non eznaza gomuta izaten) t̄sartzat eta ezin oitu dazalakotzat irakurri daut. Orregaitik' ene ustez' ezdaza edonon *ez+z tz-n* biurtuten orretaraez gero' oitura ori urruindu bear badazagu' *ez+z tz-n* biurtuta oitu bear dazagu⁸.

(8) *Euskalzale* albistarian Azkuetarrek Izkirakinde-ganean gei batzuk azaldu dazazala badakit; bertan gei au eta bezte asko azalduta egongo etedazaz: gei orrek, au irazten dazatan artean, ezin irakurri dazataz; erakaiak leku onetarako ezdazaz. Bertan baina gei au edo bezte dagozanik ostetuteko nai-izaterik ezdaukat; ostetuko banezaz' bezte ikasmenik ezdazatalako irakurri' ez nai-bageko asmoaz' daza: parkamena eskatuten dazatsat bada irakurleari, geirik *Euskalzale*-n kontra azalduko baneza.

121.) *Aots lekutituak.* — *Z* ta *K*. Bizkai-izkerantzean *k* egilea edo langaia dazanean' *z* diakogina bakarrik iratzi bear izanez gero' alkarrez biaz bere lekua aldatuten dazae: gertaria: *gaukazak'* *gaukakaz* esan bearrean.

Z diakoginari bezte aotsik iratzi badazakia' ezdaza bertagi onek lekurik eukiten: *gauka* azanean gertaritzat eukik.

122.) Giputz-izkerantzean *k* ta *n* artzaileak' irugarren izapeko egile diakoak oituko balezaz' alkar lekua aldatu daroae bere: gertariak: *daukatek*, *daukaten'* *daukate*, *daukanate* esan bearrean.

Lapurdi-izkirantzean bere bertagi bardina *k* arkaiaz gertaten daza; *n* artzaileaz barriz' *n-k* bere lekua gordeten daza ta *te* diakogina *e* biurtu doa, onetara: *daukatek*, *daukane*.

[59] Bertagi au Giputz-izkerantzean iazoten daza aditz-atalari *te* bakarrik iratzi bear izanez gero' bestelan ez; Lapurdi-izkerantzean barriz' alkarbideko aotsik iratzi bear izanda bere iazo oi daza arauan esana ta ganera' *n+te* ezdai izaten *ne' ten* baino: orretaraez gero Giputz-diarateak dino: *zikaten zinaten*, erdi-garbian *zeikaten zeinaten*; Lapurdikoak: *zautekan*, *zautenan*; Bizkaian euen eusnen.

123.) *Ke+k* edo *n. N* ta *k* artzaileak ke aldagaiaz aldaturiko aldamenetan Giputz ta Lapurditarak *ke-n* atzetik ezarten dazae; au baina Giputzarrak alkarbideko irazgairik iratzi bear izan ezik, Lapurditarak beti. Lapurdiko diarte-laurkaetan *T* artzailea batzuetan *ke-n* atzetik dago, bezteetan aurretik; aurretik beti ipintea araukiagotzat daukat: a) batzuetan (esan dazatanez) orrelantse diarteak bere oituten daza; b) ganera, orrelango urruneko irabiamengo atalak bezte atalen aldameanak dazaz, au daza, *n* eukitea uldu dazae; *n-dun* ataletan barriz' *t ke* aldagaian aurretik iarten daza.

124.) *Zu* ta *ke*. Lapurditarak *zu* egilea aldagaiari aurreratuten dazatsae' baldin alkarbideko irazgairik iratzi bear ezbadaza: *dazazuke*, *dazakezu* esan-bearrean.

125.) *Aots ulduak.* *K* ta *sk*. Bizkai ta Zubere-izkerantzak *k* egileari eta *k* edo *sk* artzaileari bezte aots bat iratzi bear badazakie' ka ori uldu daroae; bere oinatza itseitearren' beti atzetik a bigungarria ezarten daza. Esan dazatanez' Bizkai-izkerantzean batzuetan *k* ta *z* alkar lekututen dazaz, ez aztu. Gertariak: *nenduan* (b), *nendi* an (zub.) edo *neuzaan*; *dau* atanean, *b.*, *dai* atanean, *z.*, edo *daza* atanean.

[60] Giputz-izkerantzean ezdaza inoiz *k* nai egilea nai adizkia uldu bear: *Campion-en* erreskadaetatik' gertagai bat edo bat *k* uldugaz egonarren' arau a erraz ateraten daza. Lapurdi-izkerantzean bertagi antzezkoa oartu dazake: *k* egilea ezdaza inoiz ulduten, artzailea barriz' *u* gunaz beti' *za-z* ez: au diarteak; euskara guztiz garbian, *za* daza-ta guna, ezdaza inoiz uldu bear, erdi-garbian bai. Gertariak: *Daukat* (g.), *dau* at (l. ta b.)— *dazakat* (lap. ta gip.); *naukanean* edo *nazakanean* (lap. ta gip.).

126.) *N*. Urruneko irabiamenan oituriko *n* eukilea' alkarbideko gai-

rik aditz-atalari ezarri bear izango balezakia' uldu beti doa: ikusten neuan + nean = ikusten neanean: erori zezan + lako = erori zezalako = iausi ezalako.

Bigarren ataltsoa.
Irabiamen alkargea.
Edozeingo irabiagaien irazmena.

127.) Ikasmen au iru geitan azalduko dazat:

- A. Irabiagai bearren irazmena.
- B. Irabiagai bearrezen irazmena.
- Z. Aldi eratorriak.

[61] A. *Irabiagai bearren irazmena.*

128.) Irabiamena bikoitza daza: urrekkoa ta urrunekkoa. Urrekkoa: adizkia + guna + egilea. Ikusi:

	„akust	
nakusk		dakust
nakusn		dakusk
nakus	„akus	dakusn
	„akusku	dakus
nakutsu		dakusku
nakuse	„akuse	dakutsu
nakuste	„akuste	dakuse (b.z.)
		dakuste (g.l.)

129.) Urruneko irabiamena: Gertaldi bi sartu bear dazaz: a) autuginak adizkiak dazazanean baita bere adizkia ta egilea batez gauzakiak; b) adizkiak gauzakiak izatea eta autuginak' egileak.

130.) Irazmena baina agertu-orduko oar bat. Esanda dagonez' autuginak adizkiak dazazanean' gunari *n* bat artetuten dazakia: *n* au ondo artetuteko' ona araua: «Aots au' gunak aots itširik baleuka bere aurretik artetu bear daza; ezbaleuka' *e* lokarri ta gunan artean. Oartuta dago laguntzaileak *u* edo *i* gunaz *nd* artetuten dazala». Gertariak: nenkarzun; enkartan; endutan.

131.) *Euki* aditza (lendik badakigu) giputzarrak *euki* edo *eduki*, zuberetarrak beti *eduki* dinoe. On bada' zuberetarrak beti guna *duk*, giputzarrak *uk* edo *duk* oitu oi dazae: emendik' bizkaitarrak *unk* artetutea, zubere ta giputzarrak *nduk* ezarten dazaenartean: gertaldi onetan bakarrik giputzarrak oituten dazae *duk* guna: ikusi gertari [62] batzuk: neunka"an (b), nendukakan (g), nenduka"an (zub.) Gomuta izan Campion-gan Lapurdi-aditz-irabiagarririk ezdagola.

132.) Bezte bertagi bat-ganean itz egin bear dazat: bertagi au eraikaian guztiena daza, ez barriz ondorengoetan. Aoskindeak dinoskunez' euskaldunak bezte aots itšien atzetik oguzi ezin dazae *r* biguna: on ba-

da, esan ezin dazae *enroan*, *enraman*, *enrabilen*. Bizkai ta zuberetarrak bada' aditz orretan *n* au ulduten dazae; giputzarrak barriz' *erabili*-n lekutituten dazae, bigarren aots it̄si-aurretik ezarten dazae-ta, *eraman*-en baina uldu daroae bere. Erakia Aoskindean dago: «alkarren antzezko aotsak (*d* ta *t*, *g* ta *k*...) ezdaiz inoiz irazten. *Adta*, *agka*... onelango itzik ezdauka euskaraak» (*Izk.* 23-garren orriald., 40-garren esaldian.) *N* ta *m* antzezko aotsak dazaz; ezin dazake bada eta ezdaza inork *neranmakan*, gertariz, esaten.

133.) Irazmenera goazan bada: a) Autuginak adizkiak balezaz' edo adizkia ta egilea batez gauzakiak edo irugarren izapekoak' ona araua: adizkia + *n* + guna + egilea + *n* eukilea.

b) Adizki gauzakiak ta egile autuginaz: egilea + guna + *n*. Ikusi:

nenkus ^{an} ; nenkus ^{kan} nenkusnan (g)	enkustan	nekusan ékusan ékusan
nenkusan	enkusan	{ ekusan (b.) zékusan (g. l. z.)
nenkutsun	enkuskun	gekusan zekusan
{ nenkusen nenkusen nenkusten	enkusen enkusen enkusten	ekusen (b.) zekusen (zub.) zekusten (g. l.)

[63] 134.) Laurkatik atera dazakenez' urruneko irabiamenean *n* bat atzetik aditz-atalari ezarten dazakia: *n* onen aurretik *a* bat gertagai askotan dago. ¿Zer daza *a* ori? Bigungarria darudi. ¿Aots au baina zergaitik' bigungarria badaza' bigungarri-bearrik ezdagonean oitutea? Ezdakit: *u* ta *o-ri*' *n* bigungarriko aots-bage iratzi dazakie. Azkuetarren Izkindeko 343-garren eta 383-garren esaldietan' *n* dazala irazgaia' ez an dakusku. Aditz batzuetan *u e i* ta *o-n* ostetik *a* bigungarria egin izaten daza; *ezaun entzun esan* (ino) aditzetan ezdaza *a* bigungarri ori *n-n* aurrean oituten: ikusi Azkuetarren laurkaak: ezdinogu *nezauan nentzuan ninoan*, bai *nezaun*, *nentzun*, *ninon*: ganera almeneko aldamen biralkoian ezdago *a-rik*, bai euskoian. Ganera; ¿zergaitik esan *genduzan zenduzan a-bage u* ta diakoginan artean, eta *geuzan zeuzan a* bigungarri orrez? Diarte-matasa bat dazalakoan nago eta ez baleza inoiz oituko' obeto. Ezin esan dazake *a* ori adizkia dazala, *egon*-ek adizkirik ezdauka-ta; ez bere almeneko aldamen euskoiak.

135.) Lendik badakigu euskera guztiz oso ta amaituak adizki-dia-kotasuna bere aditz-atalean iragarri daroala: zeintzuk dazazan diakogin orrek' lendik badazaugu: orain berak oituteko arauak bakarrik ipini bear dazataz.

136.) Bizkaiko adizki-diakogina *z* daza; beti aditz-atal-guenan ezar-

ten daza; bere atzetik alkarbideko irazgairik baino ezin euki daza: urruneko irabiamenean ezarririko *n* alkarbidekotzat euki, ez aztu.

137.) Giputz eta Lapurditarrek diakogin bi daukez *it* eta *zki*. *It* noiz eta zelan artetu bear daizan' irazmengo bertagietan agertuta [64] dago. *Zki* aditz irabiagarrietan gunan atzetik ezarri doa.

138.) Zubere-diakogina *tz* daza. Laguntzailea *za* gunaz irabiaten dazanean' aurretik ezarten dazakia gunari ta *tza* sortu doa. Laguntzailea *i* gunak irabiaz gero baita bere bezte aditz irabiagarrietan' gun-ostetik ezarri bear daza: gomutaratu biguntasunezko bertagiak.

139.) Laurkaa. Bizkaiko urreko irabiamena.

..... gakusazak gakusnaz gakusaz gakutsuz gakusez	zakustaz zakusaz zakuskuz zakusez	dakustaz dakusazak dakusnaz dakusaz dakuskuz dakutsuz dakusez
Urruneko irabiamena.		
..... genkusazan genkusnazan genkusazan genkutsuzan genkusezan	zenkustazan zenkusazan zenkuskuzan zenkusezan	nekusazan ékusazan ékusazan ekusazan gekusazan zekusazan ekusezan

140.) Giputz-izkerantzeko urrekoa.

..... gakusazkik gakusazkin gakusazki gakusazkizu gakusazkite	zakusazkit zakusazki zakusazkigu zakusazkite	dakusazkit dakusazkik dakusazkin dakusazki dakusazkigu dakusazkizu dakusazkite
[65] Urrunekoa		
..... genkusazkikan genkusazkinan genkusazkin genkusazkizun genkusazkiten	zenkusazkitan zenkusazkin zenkusazkigun zenkusazkiten	nekusazkin ekusazkin ekusazkin zékusazkin gekusazkin zekusazkin zekusazkiten

141. Zubereko urreko irabiamena.

..... gakusazk gakusazn gakusatz gakusatzu gakusatze	zakusatz zakusatz zakusazku zakusatze	dakusatz dakusazk dakusazn dakusatz dakusazku dakusatzu dakusatze
Urrunekoa		
..... genkusazan genkusaznan genkusatzan genkusatzun genkusatzen	zenkusaztan zenkusatzan zenkusazkun zenkusatzen	nekusatzan ekusatzan ekusatzan zékusatzan gekusatzan zekusatzan zekusatzen ⁹

142.) Norbaitek urruneko irabiamenean ezdazala adizkirik oituten edo ezarten dino; ezdaza guztiz egia. — Lenetan' autugin [66] adizkiak beti argitu doaz; ganera, adizki gauzakia agertuten daza bere' bakarra izanarren' giputz Lapurdi ta Zubere-izkerantzeta egilea gauzakia edo irugarren izapekoa baleza. Ganera, adizki gauzaki diakoa, autuginak egileak izanda bere, agertu doa. Ezdazala bada adizkirik urruneko irabiamenean agertuten' ezdaza esakizun egiduna.

143.) Irazkera azaldua aditz biralkoiari dagokia; euskoianerako' ondorengo batzuk atera bear dazataz: gomuta izan adizkien ganean azaldukoak.

a) Euskoi aditzean barriz egilea daza adizkia: on bada irazkeraa: egile-adizkia + guna.

b) *Gu zu ta arek* diakoak dazaz; diakogina bada artu bear izan izango dazae. Gertaria:

Nator	Gatorz (b.),	Gatorzki (g.),	gatortz (zub.)
„Aator	Zatorz	zatorzki	zatortz
Dator	Datorz	datorzki	datortz

z) Urruneko irabiamenean bada: 1.º autugin-ataletan *n* gunari aurrëtu bear dazakia; 2ª Bizkai-izkerantzak egile gauzakia ezdaza agertu bear ezdazalako adizkia biralkoian agertuten; bezteak bai' badaza-eta.

(9) Gertari geiago gura dazazanak' geigarrian aurkituko daza. *Ikusi* aditza, ez *izan*, ipini dazat' atal erdi garbi ta oso garbiak ez pilotutearren. Lapurdi-aditz-irabiagarririk *Campion-gan* ezdago; *ikusi* bada laguntzailea geigarriko laurkaetan.

Gertaria.

Nentorren	Gentorzan	gentorzkin	gentortzan
Entorren	Zentorzan	zentorzkin	zetortzan
Etorren-ze- torren	Etorzan	zetorzkin	zetortzan

B. Irabiagai bearrezen irazkeraa.

144.) Arauak. — a) Esaldian artzaile agiri edo estalirik balego' oitu bear dazaz artzaileak.

[67] b) Egilea edo adizkia ezin izan dazaz batez artzaileak.

z) Giputz eta Lapurdi-izkerantzetan oituriko diakogina *zki daza'* ez *it*.

d) Artzailea izkerantz guztietan gun-ostetik ipini doa; adizkia dia-koa baleza' diakoginan ostetik Bizkaitik kanpora.

e) Aditz euskoi diakoan Giputz eta Lapurditarrak ataldu daroaz artzailea modu onetan: *ki + zki + t, k, n...* Aditz irabiagarrietan *ki* uldu doa.

g) Bizkai-laguntzaile erdi-garbian' artzaileak oitu bear izanez *gero' i* guna ulduta daza: bere tokian ikusi erakaia.

Oarra. — Ezdazataz emen gertari asko pilotuko; *gei*ago' laurkaetan. Atal onek ezdazataz inon ikusi, eratu ta oitu bear dazaz baina:

145.) Laurkaa.

IK(AREA)	Niri	Guri	Iri (arra)	Iri (emea)	Zuri	Ari	Arei
	B. G.-L. Z.					nazatsak nazaok nazaok	nazatsek nazaotek nazaok
IK(EMEA)	B. G.-L. Z.					nazatsan nazaon nazaon	nazatsen nazaoten nazaoen
	B. G.-L. Z.		nazask nazak nazak	nazasn nazan nazan	nazatsu nazazu nazazu	nazatsa nazao nazao	nazatse nazaote nazaote
ZUK	B. G.-L. Z.					nazatsazu nazaozu nazaozu	nazatsezu nazaotezu nazaotezu
	B. G.-L. Z.		naza-e nazatek naza-e	nazasne nazaten nazane	nazatsue nazazute nazazue	nazatsae nazaote nazaote	nazatsee nazatete nazaoee

[68] 146.) *IZAN-en beraritasuna.* — *Izan* aditzak erdalduen *ser* agertuten dazanean' atal artzailedunetan beraritasun batzuk daukaz:

a) *tsi* edo *ki* ikurgairik ezdauka.

b) Irabiamen erdi-garbian gun biralkoia oituten daza, ez euskoia.

z) Irazkeraa: *egilea + guna + artzailea*.

d) Giputz ta Lapurdi-izkerantzetan ezdaza *zki* diakogina, *it* baino. Gertariak: Aut ona niri; gauzuz maitegarriak zuri: —oso garbian: azat ona, gazazuz, gaitzazu, gatzazu maitegarriak.

Beraritasun onen astermen sakonagoa Azkuetargan irakurri dazake; au' ikasmen errazagorako esanda dago' ez guztiz zietz ta iakindez.

147.) Azkuetargan aditz ikurtuen irazkeraa ezdakust: gauzatso bat euren ganean.

Aditz ikurtuak' bezte aditzak' artzaile bage baina euren irabiameanean ezin oitu dazakezanak daza. Emendik euren irazkeraa eratorri bear dazakigu, ondo baina adin izan dazazan' bezte izapeetan oitu al izanarren' geienetan irugarren izapeetan oitu doazala iakin. Beren agerkizuna daza:

a) Biralkoietan: berak egiten *dazast a* niri, *dazask* iri...; *darist darisk darisn daritsa*...; erderaz *ello me parece, te parece, le parece*... Esan dazake bada: Peru daristak ik = me llamas Pedro; Peru darist = me llama Pedro (me llamo edo me llaman Pedro).

b) Euskoietan bere: bera *dazat* niri...; garraiki^azian Iesu-Kiristori. [69] 148.) *Deritsa* esan *dazat*, ez *deritso* bezte askok legez. Bizkai-artzaile gauzakiak ezdazaz *o oe'* bai *a e* edo *tse, kia kie; tso kio*... bezte izkerantzetatik artuta dago. «Peru *deritson* gizonak emon *dazat* liburua» Bizkaitik kanpora; Bizkaian barriz' «Peru *deritsan* gizonak emon *dazast* liburua»; ezdaza diarteak bere esaten «tso^ari bi *dakartsotaz* aitari", bai" *dakartsataz* aitari". Ugariago geigarriko laurkaetan.

Z. Aldi eratorriak.

149.) Ikasmen onen amairako' aldi eratorriak lendik ezaunda daukaguzanetatik eratutea dagokigu.

Aldi eratorriak agertuten dazaskuzan usteak bostarikoak dazaz: a) aidakoak; b) ekanduzkoak; z) lengoak edo iazorikoak; d) gerokoak edo etorkizunekoak; e) eritsizkoak. Uste guzti onek urrekoak eta urru-nekoak izan dazakez.

a) Aidako usteak iragarten dazaezan aditzak' berez irabiagarriak eta *izan*-ez adizturikoak dazaz. *Maite izan* ta *bildur izan* antzekarritzat ezarriko dazataz.

I Urreko Irabiamena.

Maite *dazat* (daut)
dazak (dauk)
dazan (daun)
daza (dau)
dazagu (daugu)
dazazu (dauzu)
dazae (daue)

Bildur *naza* (nai)
aza (ai)
aza (ai)
daza (dai)
gazaz (gaiz)
zazaz (zaiz)
dazaz (daiz)

[70] II Urrunekoa.

Maite nezan (neuan)
 ézan (éuan)
 ezan (euan)
 gezan (geuan)
 zezan (zeuan)
 ezaen (euen)

Bildur nenzan (nintzan)
 enzan (intzan)
 ezan (itzan)
 genzazan (gintzazan)
 zenzazan (zintzazan)
 ezazan (itzazan)

b) Ekanduzkoak.

I Urrekoa.

Maite izaten dazat
 dazak
 dazan...

Bildur izaten naza
 aza
 aza...

II Urrunekoa.

Maite izaten nezan
 ézan...

Bildur izaten nenzan
 enzan...

z) Lengoak.

I Urrekoa.

Maite izan dazat
 dazak
 dazan...

Bildur izan naza
 aza
 aza...

II Urrunekoa.

Maite izan nezan
 ézan...

Bildur izan nenzan
 enzan...

d) Gerokoak.

I Urrekoa.

Maite izango dazat
 dazak
 dazan

Bildur izango naza
 aza
 aza.

II Urrunekoa.

Maite izango nezan
 ézan

Bildur izango nenzan
 enzan

[71] e) Eritsizkoak.

I Urrekoa.

Maite izan izango dazat
 dazak...

Bildur izan izango naza
 aza...

II Urrunekoa.

Maite izan izango nezan

Bildur izan izango nenzan
 enzan...

Bizkai-laguntzailea bakarrik ipini dazat; bezte izkerantzetarako iakiniko arauetz laguntzaile nai erdi-garbia nai guztiz garbia ordeztutea naikoa izango daza. Ez aztu Zubere ta lapurditarrak *izango-n ordez' izanen* bere esan dazakeela, eta zuberetarrak' oartuta dagonez' ezdazaela onelan eritsizko aldamera oituten.

Irugarren ataltsoa.
Irabiamen alkartua.

150.) Aditz irabiarikoari' alkargaiez aldatuta dagonean' erdaldunen aldamen mendatua (modo subjuntivo) esaten dazakia. Alkargai onen artean bi dazaz sortuak, *n* ta *la*; euroatik bezte asko eratorri dazakiguz. *N* alkargaiak lau egikizun daukaz.

151.) *N-n lenengo egikizuna.* — Izenak edo izen-ordeak irabiariko aditez alkartuteko balio daza eta erderazko *que* alkargaian agerkizuna dauka. *A ok* eta *ik* mugitzak artuten dazaz. Gertariak: Gure Aita zeruetan agona; guk, euskaldunok, euskara betseina legez maite bear dauzuanok... ¿Iaungoikoa zintzo maite dazanik aldago?

152.) Alkargaia uldu dazake eta usteak bezte esakeraz agertu: Ikusi lenengo atala, laugarren burukidaa, 46 ta 47.

[72] 153.) Urruneko irabiamenean *n* eukilea uldu doa eta beran ordez *n* alkargaia ezarten daza. Agerkizuna ezin erraz zeindu baleza' atal alkartuak marra ezaugarria artu bear dazae: étorren gizona.

154.) Lengo edo geroko ustetako laguntzaile biralkoia euskoian biurtu dazake onelan: lengo usteetarako aditz mugeari *a ikoa* edo *takoa* iratzita; gerokoetarako *teko* (edo *tzeko* Bizkai-kanpoan). Gertariak: aita esan dau edo daza ori = aita esana *daza* edo *dai* ori. Guk ikusiko daugun edo dazagun etsea = guk ikusteko *dain* edo *dazan* etsea.

Esana esanikoa eta *esandakoa* itzetan ezarririko *a' a* mugitza daza.

155.) *N-n bigarren egikizuna.* — Aditzak eta esakizunak *bilakizunez* alkartutea daza: gertariak: nor dagon ekusk; *Euskalzale* nor dan (dazan). Itz bilakiak dazaz *nor, zer, non, zelan, noiz, zelangoa, zein* eta *zeinbait*.

156.) Itz bilakirik oitu ezik' baiuriginan agerkizuna eukiten daza: ezdakit datorren.

Zelantza edo ezbaia adierazteko' batzuk *n-ri ez* irazten dazatsae: *nez au' n* edo *ez* biortuta daza: ezdakit esan dazazunez edo *dazan* edo *ez*.

157.) *N-n irugarren egikizuna.* — Gero agertuko dazanez' erabagiko aginpena adierazoten daza noan, goazan, natorren, gatorzan.

158.) *N-n laugarren egikizuna.* — Donkimena adierazotea daza: [73] erdaldunen *para que* iragarten daza: *N* onez ta bezte alkargaiez erdaldunen *modo subjuntivo* agertu bear dazanean' laguntzaile erdigarbian gunak dazaz: Bizkaian' *i, ez u* edo *itz*; Bizkaitik kanpora *za*. Gertariak: aita ian daizan dakartaz arraintsoak; aita etorri daineko ekarzak barazkiak.

159.) Oar bat emen: Campion-ek dinonez' urruneko irabiamen al-

kartuan *l*-z adizki gauzakia iragarri daroa zubere-diarteak. Irabiamen garbian baina ezdazala oitu bear darudit. Lenengo; bezte aditz irabiagarrien urruneko irabiamen alkartuan ezdaza *l* oituten. Bigarren; aditz alkartua' alkargea bera daza alkarbideko irazgaien bat iratzita bakarrik; irabiamen alkargean barriz *l*-ik ezdago. Irugarren; Bizkaiko laguntzaile biralkoian diarteak bere *l* oitu daroa, euskoian ez: naste au Bizkaian tšikitšoagoa daza, Zuberean andiagoa; nastea baina daza, eta Bizkaian urruinduten dazagunez' Zuberean bere urruindu bear daza.

160.) Aditz lagunduak ezdaza irazgairik artuten: uste igarorikoak agertuteko legez oitu oi daza: ekarri daitan (B. erdi-g.) = ekarri dazatan.

161.) LA. — Iru egikizun daukaz: a) Erdaldunen *que'* aditz biren bat bezteari mendetuta dagonean' iragarten daza: laziotarren izkeraan *ut* edo aditz mugea daza. Ikusi: ezatorrela *dinoe* = dicen que no vienes = dicitur te non venire; doazala aginduten dazak = procipis ut abeant illos abire.

b) Gero argitaratuko dazanez' bitarteko aginpen alkartuz adierazo daroa: datorrela edo betor.

z) *La*-k daukan irugarren agerkizunari erderaz *gerundio* esaten dazakia: aditz irabiagarriez edo aidako usteetan bakarrik oitu daza: [74] *natorrela*; *maite nezala*; *izan*-ez erdi-adizturiko itzak aidako usteak agertu daroaz: ez aztu.

162.) Alkargai sortu onetatik bezte batzuk eratorren dazakiguz:

Nean: aita datorrenean; etšeratuten enzanean.

Netan: errira gatorzanetan' eguraldi onik ezdago.

Neko: natorreneko saldu ezazak arraintsoak.

Nez: Campion-ek dinonez.

Netik: Euskal-erria ikusi nezanetik' bertan bizi gura dazat.

Narte: Ikaskizuna ikasi ezak' eguzkia il dazanarte.

Nartean: etše-kanpoan nengonartean' lapurrak sartu dazaz.

No: Lapurdi ta Zuberetarrak lengoan agerkizunaz oituten dazaela Campion-ek dino: etše-kanpoan nengono' lapurrak sartu daitza (l.) edo datza (z.).

Lako: Bizkaia ta Gipuzkoan eta

Lakotz: Lapurdia ta Zuberean: esastazu dakizulako.

Lakoan: egia dazalakoan nago.

Lakotzat: egia dazalakotzat daukat.

Laugarren ataltsoa.

Aditz aldatua.

163.) *Almeneko aldamera*. — Almeneko aldamenan gaiak ezagunak dazaz geienak: adizkiak eta egileak' edozeingoak; urruneko irabiame-
nean baina' adizki gauzakia daza *l*.

Aditz-gunak' irabiamen alkargekoak ezdazaz' antšinagoak baino:

i Bizkaiko aditz erdi-garbian, *za* bezte izkerantzetan: aditz guztiz garbian' *za* beti. Almen-gaia' *ke* daza.

164.) Oar bat emen. Iakina daza aldamen au laguntzaileaz bakarrrik gaur oitu dazala. ¿Bezte aditz irabiagarriez baina ezin oitu [75] ete-dazake edo ezetedaza inoiz oitu? Itandutea' erantzutea baino errazagoa daza: nire ustea baina agertuko dazat: baietz darudit. Azkuetarrek dinonez' gaur aditz irabiagarriez *ke* baiurritukoa ia galduta dago. Aldamen baiurrituan aditz irabiagarriez gaur gertaten dagona antšinago almenekoaz iazo edodala: antšinago *daukaket* eta *euki dazaket* edolino-ke, gaur neukake eta eukiko neuke esan doazanez.

165.) Erraza daza irazmena: *ke* beti gunan ostetik ezarri: urruneko irabiamenean *n* eukilea iraztea ezdaza pereminazkoa. Diakogina Bizkaian' egilian atzetik, bezte izkerantzetan gunan aurretik. Gertariak: Naiket-nazakik; aiket-azaket; daiketaz-dazaketaz-daitzaket-datzaket; gaikkezuz-gazakezuz-gaitzakezu-gatzakezu. Nendiken-nendike, an-nenzakek-nenzake, an; endiket-endiketan-enzaket-enzaketan; leike-leiken-lezake-lezaken; gendikezuz-gendikezuzan-genzakezuz-genzakezuzan-gintzakezu-gintzakezun-entzakezu.

Oarra. — Lapurdi-izkerantzean, oartuta dagoenez, *ke* ta *zu* egileak, alkarbideko irazgairik egon ezik, alkar lekutituten dazaz: *gaitzazuke*; *gaintzazuke-gintzakezun*.

166.) Aditz euskoia biralkoiko ondorengoa dazala iakinez gero' atal euskoiak eratutea aiza aiza izango dazagu: ona gertari batzuk: naik-nazake; aike-azake; daike-dazake; gaikkez-gazakez-gaitzake-gatzake...

167.) Atal artzailedunak eratuteko' Giputz eta Lapurdi-izkerantzak *ke* aldagaian aurretik artuten dazaez artzaileak, nai [76] aldamen onetan, nai *ke-z* aldaturiko bezteetan.

Izkerantz orrek batuta dagozanez' alkar batuta bere darudie Zubere ta Bizkaitarrak. Campion-en laurka biralkoia ikusiaz' artzaileak izkerantz onetan aldagaian ostetik ezarri doazala autortuko dazagu: oartu baina almeneko atal biralkoietan Campion-ek ezdazala *tsi* ikurgaiain oinatzik bere ipinten Bizkai-izkerantzean. Utsune au itšitearren' laurkaen utsez' *Euskal-Izkinde*-barruko gertari batzui iarraitu nenzakien. 67-garren orrialdean, 184-garren esaldian dago: «autuginak (esan daikes-te)...», eta orrelango gertari batzuk bezte tokietan. Gertaldi orrei mendetu nezatsen nire eritsia, eta orainarte bear badaza lantšo onetan orrelango gertariak aurkituko dazaz; Azkuetarganako itzaltasunan gora-bera baina' eritsi au aldatu bear dazatala darist. Lenengo: aldamen baiurrituan diarteak berak *tsi* ikurgaiia *ke-n* aurretik ezarten daza, eta artzailea atzetik; bardina almenekoan iazo bear edodaza bada.

Bigarren; Zubere ta Bizkaitarrak aditz euskoian artzaileak ataldu-ten dazaez onetara: *ki + ke + t, k...* onelan ezdaza Azkuetarrek uste izaten baina egia dazalakotzat daukat. Azkuetarrek (230-garren orriald., 648-garren esald.) «gai bearretan iragarri dainez' *ke* aldagaia arkai onekaz (oneez) ezdaugu esaten (*ke* almenekoa bere ez); Gipuzkoan bai; nin-

tzakioke...» *Campion-en diarte-laurkaak ikusiez gero'* (p. 724) atal onek eukiko dazaguz *zakikedaz, dakiket, zakikedaz...* (Bizk.); aldamen baiurrituan bai' ezdago *ki* ikurgai. Zubere-izkerantzeko almeneko aldamentan ezdago *ke* aldagaia (p. 583), baiurrituan baina atal onek daukaguz: *zintzeiket, litzeiket, zintzeikede, [77] litzeizket. Izan-en* gunan ganeko astermenak amesetan eginda egon ezik' diarte-atal orretan artzaileak atalduten dazazala ikusiko dazagu, eta aldamen orrek nastetutsoago badagoz' euren aldemenetik aditz garbirako arau ziurra atera al izango dazagu. Askenez bada' aditz euskoia biralkoiko ondorengo dazala dakigunez gero, ona urrengo ondorengoak:

a) barriz' Bizkaiko almeneko aldamen euskoian onetara *ki + ke + t...* esaten dazagu; euskoian bada *ki + ke + t...* esan bear dazagu garbi ta arauki itz egin nai izanez gero.

Oarra. — Lapurditarrek artzaile gauzaki diakoa atalduten dazae onetara: *o + ke + te*.

168.) Oar batzuk amaitu-aurrean.

a) Azkuetarrek urreko agerkizunaz dakarskuz *neike, eike, leike...* Urreko agerkizunaz diarteak oitu daroaz; diarte-matasa dazalakoan baina nago. Lenengo: urreko irabiamenean aots lokarria' *a daza' ez e*. Bigarren; *leike leikez* ezin izan dazaz urrekoak: *l* urruneko irabiamengo adizki gauzakia daza; ezdaza inoiz diarteak bere urrekotzat' *e, em* baino' oitu: ganera aditz euskoia biralkoiko ondorengo daza; biralkoian barriz ezdazagu urreko irabiamenean *lezaket, leike...* esaten bai *dazaket, daike...* Euskara garbian bere *l-z* adizki gauzakia agertuko lezake. Iru-garren, *leike leikez' leikean* ta *leikezan* dazaz *an* ulduta.

b) Aditz euskoian Azkuetarrek dakarskuz atal onek *neinkean einkean...*, nire ustez' obeto legokez *nendiken, endiken...*; *Ke* aldagaia [78] gunari ostetu bear dazakia, *n* barriz urruneko irabiamengo autugindun ataletan gun-aurretik ezarten daza. Ganera, biralkoian *nendikean nendikengan...* dino Azkuetarrek berak.

z) Bizkai-izkerantzak *ke* aldagaia uldu daza edo dazake; onelan oitu dazaz atal onek: *nai-naike-naza-nazake; ai-aike-aza-azake; nendi-nendike-nendiken; euza-euzake-euzaken...* Dait-daike-dazat-dazaket... Emendik Azkuetarrek atal artzailedunetan *ke* uldu doala esatea' eratorri daza ene ustez; oitu dazaz bai *ke-bage*, beraz baina oitutea garbiagoa daza' agertu dazanez.

d) Azkuetarrek eta bezte izkindariak dakarskuzan *nei ei geiz zeiz* eta goiko *neike eike...* aditz erdi-garbian bere ezin oitu dazaz: 1.º ez urreko irabiamenean, *e* urruneko lokarria daza-ta; 2.ⁿ ez urrunekoan, urrunekoan' atal autugindunak *n* gunari artetuten dazakialako.

169.) *Aginpenekoa*. — Aginpena, Azkuetarren ustez, irutarikoa daza: erabagikoa, benetakoa eta bitartekoa.

170.) Erabagiko aginpena' lenengo izapeko autugindunena daza: *ni* ta *gu-rena*. Atal alkargeari ezarten dazakia *n* alkargaia. Laguntzaileak oitu bear daza Bizkaiko irabiamen erdi-garbian' *i* guna, bezte izkeran-

tzetan' *za*. Gertariak: *aitan*, *daitan*, *zaiguzan*, *daiguzan*; *azatan*, *dazatan*; *zazaguzan*, *zaitzagun* (g.l.), *zatzagun* (z.).

171.) Benetako aginpena bigarren izapekoa daza: gertaldi bi daukaz:

a) *Ni* edo *gu* adizkiez oitu bear daza urreko guna edo *a* lokarriduna.

[79] b) Adizkia izan dazake irugarren izapekoa edo gauzakia: orduan ezdaza izkerantz bat ez baten agiri izaten, edo obeto, uldu doa; guna' *e* lokarriduna edo urrunekoa daza. Gertariak: *naik-nazak*; *nain-naza*; *gaizak-gazazan-gaitzak-gatzak*; *eik-ezak*; *ekarzu*; *ekarskizu-ekartzu-ekarzuz*.

172.) Bitarteko aginpena bitarikoa daza:

a) Berarizkoak' adizkitzat autuginak baleukaz' *a* lokarridun guna oitu bear daza; adizki gauzakiak' *e* lokarriduna edo urrunekoa, eta adizkia *b-z* iragarri doa.

b) Alkartua' *la* aditz-atal alkargeari iratziaz eratu oi daza: gomuta izan *i* edo *za* gunak irabiamen erdi-garbian oitu bear dazazala. Azkue-tarrek *la* irazteko' *a* lokarria artetuten daza; ezbaliza oituko' obeto; gertaldi asko ta geienetan *la* gunari *a*-bage irazten dazakia. Gertariak: *Nain-naza*; *ai-aza*; *zaiz-zazaz-zaitza-zatza*; *bei-bezaz-bitza* (g.l.)-*betza* (z.). *Nazala-azala-dazala-gazazala-zazazala-dazazala*.

173.) Aditz euskoiko aginpena eratuteak zailtasunik ezdauka bada: gertari batzuk naikoak izango dazaz: *nain-nazan*; *gaizan-gazazan-gaitzan-gatzan*; *ai-aza*; *zaiz-zazaz-zaitza-zatza*; *bei-beza-daila-dazala*...

174.) Artzaileak ezartea bere erraza daza: gomutaratu bakarrik Bizkai-laguntzaile erdi-garbian *o* ta *oe* dazazala artzaile gauzakiak; guttiz garbian *tsa* ta *tse*. Esan eiozu ama laztanari-esan [80] *ezatsazu* ama laztanari.

175.) Bizkai-izkerantzean' laguntzailean gunari' *te* edo *ke* iratzi dazakieka: *naik-naitek-naikek-edo nazak-nazatek-nazakek*; *bei-beite-beike-beza-bezate-bezake*...

176.) Aditza lagundu izateko laguntzaileak' mugea oituten daza. Gaur aditz irabiagarriak bitara eta agerkizun batez esaten dazaz, berez eta lagunduta: *ikusazak gurasoak* edo *ikus* ezazak gurasoak; *bego oina* edo *egon bei oina*.

Diarteak aditz mugea, bakarrik, aginpekotzat oitu oi daza:

Nire umea
gura dauenak'
eskatu bere amari.

177.) *Baiurrigina*. — *Ba* irazgaia aditz-atalari aurretik ezarrita iragarri doa: *ba ori' ba* sendotzaitetik zeindu bear baleza' marra ezaugarria eroan dazake.

178.) Aldamen onetan ezin ekanduzko usterik argitu daza; argituten dazazanak dazaz:

a) Aidakoak, nai aditz irabiagarrietan' nai *izan*-ez erdi-adizturikoe-tan: maite baneza; banator.

b) Languntzaileak aditza lagunduko baleza lengo eta geroko usteak bakarrik adierazo dazakez; on bada, erdaldunen ekanduz usteak geroko irabiamen urrunekoaz agertu bear dazaz euskal-izkiraan. Gertariak: egin baneza; ekarri balezaz. — Aita ikusiko baneu (baneza)' poz nai (naza); euskeraz t̄sarto dago aita ikusten badaut erdaldunen gizaan: aita ikusiko baneza edo banekus, ondo.

[81] Oartu dazakenez' ezdaza *n* eukila urruneko irabiamenari ezarten; ganera' adizki gauzakia *l* daza: egingo baleu, balei (z.) edo baleza. Bizkaiko laguntzaile euskoian bada' banintz, baintz... aditz erdi-garbian esango dazagu.

179.) *Baiurritua*. — Aditz gunari *ke* irazgaia iarten dazakia; atzetik, Azkuetarrek oitu ezarren, *n* eukilea iratzi dazakikeala uste dazat, almeneko aldamenean ezarri dazake-ta. Ikusi: Neuke-neuke(a)n-neike-neiken (z.); euke-euken-(eike-eiken)-ezake-ezaken.

Laguntzaile erdi-garbian gun biralkoiak *u* (b.g.l.) ta *i* (z.) dazaz; euskoiak *itza* (b.) eta *za'* bezte izkerantzetan. Urruneko irabiamengo aldamera bakarrik daza' urrekoana ez.

180.) Aldamen onetan bere adizki gauzakia *l* daza: leukakez-leukazki-ledukaketz.

181.) Artzaileak ezarteko arau-bearrik ezdago; gomuta izan almeneko aldamenean asterturiko ikasmenak: au-gora-bera ezdaza t̄sarto egongo bidar araua osteratutea. «Giputz eta Lapurditarrak ezarten dazaz artzaileak (nai biralkoiak nai euskoiak) *ke* aldagaian aurretik: *k* ta *n* ganean irazmengo bertagietan esanak irakurri. Bizkai ta Zuberetarrak atalduten dazaz onetara: ikurgai + *ke* + artzailea. Emendik' Bizkaian bakarrik *tsi* ikurgai biralkoia oituarren' ant̄sinago izkerantz guztietan oitu dazala esateko bezte argimen bat atera dazake.

182.) Aldamen onetan eta *ke* aldagaia dauken beztetan' atal artzailegai iratzi dazakie *teke ke*-n orde: nintzateke-nenzateke.

[82] 183.) *Sendotzailea*. — *Ba* daza aldagaia: aditz-atalan aurretik ezarten daza beti: ezdaza inoiz marra ezaugarria artuten: banator; bagazaz; bagentorzkin (g.); bagenoatzen (z.).

184.) *Ukagaia*. — *Ez'* daza aldagaia: aditz-atalan aurretik iratzi doa: aditz mugeari ezdazakia irazten eta aurretik edo atzetik ipini al daza. Ez daut (ezdazat) ikusi; ez aztu.

185.) *Gogatsua*. — *Al* aldagaia aurretik irazten dazakia laguntzaileari: aditz lagunduak' geroko usteak iragarteko legez' *ko* (*n*) irazgaia artu bear daza. Izkerantz guztien aldamera darist. Azkuetarrek aldamen berarizkoak beti oartu daroaz-ta. ¡Etorriko aldai (aldaza)! — Etorriko edo etorri aldaza!

186.) Aldamen gogatsu onen ganera bezte bat Zuberetarrak oitu daroaela Campion-ek irakasten dazasku. Euskaraa andia daza eta guk,

adin laburreko gizontsoak ezin adin izan al izana; Campion-gan dagonez bada' aldamen au erakutsiko dazat, laguntzailea bakarrik garbituta.

Uste bitarikoak aldamen onetan iragarri doaz: oraingoak eta lengoak, biak' urrunekoak. Ai aurretik irazten dazakia laguntzaileari: *i* gunaz irabiamen erdi-garbia eta *za-z* oso garbia.

Oraingo usteak agertuteko' laguntzaileaz (eta aren atzetik) aditz mugea *ten* edo *tzen* irazgaiaz alkartu doa; lengoetarako ezdazakia irazgairik iarten. Adizki gauzakia *l* daza. Laguntzailea beti urruneko irabiamenean. Gertariak: ¡Ailei edo aileza ikusten! ¡Aigenditz edo aigentza zeruratu!

[83] 187.) *Ezbaiduna*. — *Ete* Bizkaian' *ote* kanpoan aditz-atalari aurreratuten dazakia: esan al daza *baete ezete*. *Baetedaza ezetedaza'* iakitunak irakatsirik zelantz sendotua ta ukagaia dazaz. Aditz lagundua *ko* irazgaiaz' geroko ustetarako' edo a-bage' lengoetarako' alkartu laguntzaileaz. Gertariak: egin etedauzu; egingo etedazazu; ereriko ote-zaitza; eginen baotedaizu (*z*.); egingo ezotedatzazu (*z*.).

188.) *Bilabidekoa*. — *Edo-z* eratuten daza: sendotua edo ukagaia bere izan al daza: baedodaukat; ezedodaukat.

Gaur ezdaza ia oituten: beren ordez' iratzi-bage oitu daroaz Bizkai-izkerantzak *ausa, urrean*; Gipuzkoak' *ausa noski naski*; eta Bidasoan bezte aldetikoak, *agian*. Daukak *ausa*; dadukak *agian*.

189.) *Entzutezkoa*. — Bizkaian bakarrik oitu oi daza: *ei* atalari aurretiaz eratu doa: baeizentorran; ezeidoa.

Bezte izkerantzetan oituten dazaz *emen omen* eta *bide'* iratzi bage baina.

190.) *Eritsizkoa*. — Aditz atalari aurretik ezarten dazakia *al* aldagaia: edozein uste agertuten daza. ¿Etorri *aldaza?* — *Baaldaza* etorri; *ezaldaza* etorri.

191.) Lapurdi ta Zubere-izkerantzak eritsizko bezte aldamen berrizkoa dauke: Campion-ek «futuro presente» aitziturikoa daza. Gerokoa ezdazala Azkuetarren ikasmenetatik atera dazake; ekanduak' gerokoak ezdazaz-ta, bai igarorikoak edo oraingoak. Eritsizkoa dazala esan dazae' bezte itzez beintzat' Bonaparte-ko lendariak, Intsauspetarrek eta Campion-ek berberak bere Izkindeko 355-garrenean [84] au darudi emon dazatsan agerkizuna ta aititza.

Laguntzailean urreko atalai' gunan urrengo *ke* aldagaia irazten dazakie: aditz lagundua *ten* edo *tzen* irazgaietz alkartu doa. Gertariak: Gurasoak etorri *aldaitza* edo etortzen daitzake (*l*.); Gurasoak etorri *aldaitza* edo etortzen daitzake.

192.) Artzaileak' almeneko aldamenean legez ezarten dazaz: Lapurdian' *ke-n* aurretik *k* ta *n* kenduta; Zuberean' ikurgaia aurretik eta artzailea atzetik: euskoian ezdaza iragarten ikurgaia.

193.) *Erakaia*. — Izkerantz berorrei dagokie: Lapurditarrak *bai* aditz-atalan aurretik, Zuberetarrak *bei* irazten dazae. Gertariak: Ez-

dauat edo ezdazakat eskatzen' ezбайдadukak (l.); Ezdazaat eskatuten' ezbeidadukak (z) = ezdaukaalako.

194.) *Galdegai*a. — Zuberetarrena bakarrik daza: *a* aditz-atalari ostetuaz eratu doa. ¿Gurasoak ian dazaea? ¿Etorri zatzaa?

VII^a BURUKIDAA. IRABIAMEN LAUA.

Lenengo ataltsoa. Irabiamen lauan izatea.

195.) Maitetasunezko irabiamena edo laua «norberan nai bezte baten egimenetan itz egiten dakiona artetutea» adiratu daza Azkuetarrek. Adirapen au guztiz zietza daza eta maitetasunaren izateari egoki egokia.

[85] 196.) Zietza dazala esatekoetatik argituko daza. Zietza-izanarrren baina' bere ondorengo guztietan ezdazala Azkuetarren eutsi, begirakunerik andienaz, autortu bear dazat.

197.) Maitetasunan izateari dagokiala adierazo dazagun. Maitetasuna edo etšaditasuna' adizkidetasunan maila goraiena daza. Etšadikoak edo diapekoak' etše-gela eta zurkulu guztietan' etšaditasunan indarrez' artetuten dazaz.

Etšaditasunan izate orri euskal-aditzan lautasuna miraki dagokia: euskal-aditz lauak itz egiten dazakiana bere gelaetan' bere ataletako zurkuluetan sortuten daza. ¡Ezdaza miraria! ¡Euskaraa gizako izkeraa daza-ta!

198.) Aditz lauan izate ondik ondorengo bi datorkiguz: lenengoa, Azkuetarrek 233-garren orrialdean, 655-garren esaldian irakatsiriko oar baten iakindea. «Lotsazko irabiamenetan bigarren izapeak zelanbait iragarrita egonez gero' ezin lautu izaten daiz aditzak». Sartuta dagozanak ezin sartu dazakez.

199.) Bigarren ondorengoa daza' itz egiten dazakien izape guztiak aditz lauan sartutea: bat, bati itz eginez gero; arra, arrari; emea, emeari. Au orainarteko izkindari guztiak autortu dazae. Ganera, bi izapen itz egingo bagezatse' biok aditz lauan artetu bear dazaz. Ondorengo au ezdazae izkindari geienak autortu: lenengo autortu dazana' Lekeitiotar agurgarri ta iakintsua' askori lau itz egin dazakiela eta zelan adirazoaz, daza; utsunetik baina garbi garbia ezdago Izkindari agurgarri au bere.

[86] Atal lau diakotzat dakar, gertaritzat, naiatortzu. Itanduten dazat bada: ¿Ondo ta araudi egon izango aldaza *i* ta *zu* batez askori esatea? *Naiatortzu*-n erdal-agerkizun, urrengoa (ez zietza) «yo te (acusativo ó paciente) vengo á vosotros» daza. Euskeraa bere esakera guztietan iarraikia badaza' gizako izkiraa' orrelango utsuneak euskara garbian

lekurik ezin euki dazakee. Euskaraa iarraikia badaza' adizki ta artzai-letzat aditz lau diakoan *zu*, ta *ez' i* ta *zu*, oituko dazaz. Euskal-iarraikitasun orri emar bakarria aots egokiez zeindutea dagokia: ¿Aditz lau bakarrean euskaraa iarraikia izanda, zergaitik diakoan iarraigea izango dazagu?

200.) Ustez, edo iakitunak' *a priori* esaten dazaenez, agertuta dagona' gertariz, edo berak *a posteriori*, bere adierazo dazakegu. Au erakusten dazasku «El euskara en 120 lecciones» deritsan liburut̄oko esakizun iarraitua (sic): «Gipuzkoan' irabiamen laurako *i-n* orde z oituten dazae». Esakera onek euskal-aditz lauan' *ez i* bakarrik' bai z bere adizki lautzat oitu dazala erakutsi daroasku; batez bere' gero agertuko dazanez eta Azkuetarrek dinoskunez, *i* bere adizki lautzat Gipuzkoan oitu doa-ta. «Maitetasunezko aditzetan *i* ezarten dai; *i* onek' *i* edo *eu* (bigarren izapea) esan gura dau, eta sarri *a* bigungarritzat artu daroa, *I-n* orde z Giputz-izkerantzean eta berak nasturiko Markina ta Gernika-aldeko itzetan' *j* esaten dai: *najoak, najatork...*» (Izk. 16 ta 17-garren orrialdeetan). On bada, Gipuzkoan *ez z* bakarrik ezta bere *i* bakarrik, bai biok adizki lautzat oitu doaz: bata' aditz lau diakoan, beztea' bakarrean. On bada, ustez iragarri dazatana' gertariz bere sendatu edodazat.

[87] Ganera, Campion-en aditz lauan laurkaak ikusiez gero' z (*zu-n* lenengo izkiraa) adizki lautzat sarrit̄oago edo *ez oitu* doala autortuko dazagu. Giputz laguntzaile biralkoiko irabiamen alkargean, 1, 2, 4, 5, 6, 7-garren erreskadaetan agiri izaten daza batez bere; ugariago Lapurdikoan.

201.) Aditz lau diakoan bigarren gaia' artzailea daza. Artzaile orren barria Azkuetarrek bere *Izkindean* sarri emoten dazasku: gaur bere Bizkaian artzaile ori oitu oi daza bada.

Gertagi onen ganera' bezte gertagai andiagoo, argiago itz egiten dazaskuna dago: Campion-ek Zubere-izkerantzeko lotsazko irabiamena aitizturikoa daza: irabiamen ori lotsazkoa ezdaza' bai lau diakoa: *zu* lotsazkotzat eukiteak errakune ori sortu daza.

202.) Lendik oartuta dagonez' Euskeraa bere izkerantz guztietan izkera bat dazala osteratutea' ezdaza tsarto egongo. Euskera miragarrian izatea ta erraiak izkerantz bakoitzean agirit̄oago edo estalit̄oago dagoz; izkerantz batek baina estalit̄oago daukana' bezteen batek agirit̄oago dauka; batetik bada argi ezin atera dazana' beztetik atera dazake, eta guztietatik euskal-izkeraan izte guztia. Au aditz lauan gerta dazakigu: Baten estalia dagona' bezteak agiriago dauka, eta guztietatik euskal-aditz lauan izate guztia ezagutu dazake. Orretara izkerantz guztiak' Euskara arrigarri sortaldeko emokaiian («perla» erderaz) emokai baliotsu orren uste amaitua emotera batuten dazaz. Bear dazan balioan euki dazagun, eta euspetuta ta diarte-laskaak ikatzarri (diamante = piedra de carbón) eder eder orren argitasuna [88] ilundu ta it̄sututa irauten ezdazagun laga.

Bigarren ataltsoa.**Laugaiak.**

203.) Lengo ataltsoan esanikoetatik erraz laugai berarizkoak atera al dazaz. Aditz-ataletan itz egiten dazakiana artetutea irabiamen laua dazala badakigu; itz egiten dazakie barriz' bigarren izapeai; bigarren izapeko autuginak bada' laugai berarizkoak izan bear dazaz.

204.) Egikizun bi autugin orrek irabiamen lauan daukez: a) bigarren adizkiana artu; b) aditz-agimenen armen berarizkoa iragarri. Biotara Euskera miragarriak itz egiten dazakiana norberan edo beztean egimenetan sartuten daza, eta orretara bere' maitetasun estuagoan argimen zintzoak emoten dazatsaz.

205.) Bigarren izapeko autugin bakarrak adizkia ta artzailea iragarteko' aots bardingeak daukaz; aditz lau bakarrean bada' adizki laua *i-z* agertu bear izango daza; artzaile bakarra bere' *k* edo *n-z*, euskara arrigarriak bigarren izapeko artzaile bakarrean emarra zeinduten daza-ta.

Bigarren izapeko autugin diakoa barriz' nai adizkitzat nai artzaileztat' *zu* beti oitu doa; aditz lau diakoan bada' *zu* izango daza adizki ta arkaia.

[89] 206.) Oar bat emen. Azkuetarrek artzaile lau diakotzat *tsu* dauka: *zu* izan bear dazala darudi. *Tzu tsi+zu* daza; aditz laua barriz ikurtua ezdaza, ostera, *k* ta *n-n* ordez' *sk* ta *sn* esan izango gezazan, eta aditz euskoi lauan *kik*, *kin*, *kizu*; au baina ezdaza inoiz entzun.

207.) Esate baterako' laugaiak dazaz.

Bakarrak:	<i>I</i>	<i>K</i> (arra)	<i>N</i> (emea)
Diakoak:	<i>I</i>	<i>Zu</i>	

Irugarren ataltsoa.**Irazmena.**

208.) Ataltso onetan ikaskizun bi' lotsazko aditzean lege' irakatsi bear nezakez: aditz lau erdi-garbia ta guztiz garbia. Lenengoa baina nire egikizunari ezdagokia; ganera' Campionen laurkaak izkerantz bakoitzerako ezdazaste naiko argirik isuriten; aditz lau guztiz garbia bakarrik erakutsiko dazat bada, ta askenez' lan onen amairako' Bizkaiko laguntzaile lau erdi-garbian arauak Azkuetargandik artuko dazataz.

209.) Aditz lau guztiz garbira ioan-orduko' aurreuste batzuk oartu bear dazataz:

a) Gomutaratu aditz lauan izte-ganean lenengo ataltsoan esanikoak.

b) Euskara bere izkerantz guztietan izkera bat daza, zugatz bat [90] adar askok ederturikoa; esanda dagonez bada' Euskaraan izatea ikasi gura dazagunez gero' ikaskizunak izkerantz batera bakarrik ezdazaguz guendu bear' bai guztiak aldetu eta aldemen onetik' izkerantz baten ikasmen bakartik ezin atera dazana' errazago, zietzago ta ziurrago

atera. Izkerantz batek aldamen batzuk igaro dazaz eta bezteak bezte izkerantzak: izkerantz guztiak alkar aldatuez gero' baten utsuneak bezteaz itsitea aizagoa izango dazagu, eta guztiez' antšinago guztiena ezana argitaratu. Au bada bigarreanean aditz lauan dagokigu, aditz laua euskaraan izateari dagokia-ta.

z) Gomuta izan bere' laguntzailean iatorrizko guna *za* dazala' toki egokian agertu ezanez.

d) Laugarren; aditz irabiagarrien eta laguntzailean irabiamena bardina dazala ez aztu: au lantšo onen ikasmenetatik erraz atera dazake.

210.) Orain bada aditz lau guztiz garbian irazmenera goazan.

a) *I* *K-N*
 I *Zu*

b) Lengo esaldian (d) esanda dagonez' aditz irabiagarrien ta laguntzailean irazmena bardina daza: ganera, Euskeraa izkerantz guztietan izkera bat daza (b). On bada Bizkaiko aditz irabiagarrietatik, aditz irabiagarriak garbiago ta aldamen gitšia goez guganaino eldu dazaz-ta, irazkera garbia aterako dazagu.

z) *I* ta *z* adizki lauak' *n*, *g* ta *l* adizkien atzetik *a* bigungarrian [91] bidez iratzi bear dazaz. Irabiamen alkargeko urruneko irabiamenean' adizkia ta egilea gauzakiak dazazala' Bizkaitarrak ezdazae adizkia iragarten. Bizkaitik kanpotarrak *z-z*: on bada' bizkaitarrak *i* edo *z* lokarrian aurretik irazten dazae, bezteak' *z* adizki gauzakian atzetik *a* lokarriaz: *d* adizkia izanez gero' *i* edo *z*-ek ordeztuten daza.

d) Artzaile lauak gunan edo diakoginan atzetik (diakogina gunari ostetu bear izanez gero) irazten dazaz: atal artzailedunetan' berorren ostean; *ke-z* aldaturiko aldamenetan' *ke-ri* ostetuten dazakiaz. Gipuzarrak *tek* eta *ten*, ta lapurditarrek *tek* eta *ne* esaten dazaela ez aztu; ganera, Bizkaitarrak' alkar lekutituten dazaez *k* ta *z*.

211.) Bizkaiko laguntzaile laua onelan Azkuetarrek erdi-garbituten daza. *I* (baita bere *z*)' *d*-n ordeztuten daza; *n g* ta *l*-n atzetik' *a* lokarriaz; urruneko irabiamenean adizki gauzakia oitu ezik' aditz-atalan aurretik. Laguntzaile euskoiko urreko irabiamenean *o* daza guna eta ezdaza *i* edo *z* adizki laua ezarten; urrunekoan *o* ori gunan edo *itz*-en atzetik ezarri doa. Artzaileak esanda dagonez.

212.) Lantšo au amaitu aurrean' noiz ta nortzuk aditz laua oitu dazan' agertu bear dazat.

a) Ezdaza oitu bear aginpeneko aldamenan ezta bere irabiamen alkartuan.

b) Oituten dazae nagusiak mendetuai itz egiten dazatsenean, anai-arrebaak... eta, esate baterako, adizkide kutunak; irabiamen laua adizkidetasunan maila garaiena daza-ta.

[92] 213.) Azkenez ta gertarizat' Done Iosen egunerako Azkuetarrek adierazotako berbaldiko asieratik' urrengo esaldia artuko dazat eta irutara lau irabiako:

Mundu onetan gagozartean, ezin dakigu Iaungoikoan argitasun bardin-bagea ondo ikusi. Orain, Done Paulok dirakuskunez, ispilu batetik eta iluntasun-artean dakusku Betikoa. Biotzean daukagu, baina ilunpean, eta adineko begiakaz begiratuarren, iluntasuna ta gerizea, eskutapena... baino bezterik eztogu Egileagan ikusi al izango. Indar gitši dauke gure begiak, eguzkiaren argitasun guztia eurakanduteko; eta gizonak begiratu nai badautsa, leiar baltzitua edo bezte gauza ilunen bat bear izaten dau, beztela itšututa geldituko litzake.

a) Mundu onetan gagozartean (ikurtua), ezin idizakeagu Iaungoikoan argitasun bardin-bagea ondo ikusi. Orain, Done Paulok darakuskunez, ispilu batetik eta iluntasun artean iakusagu Betikoa. Biotzean iaukaagu, baina ilunpean, eta adineko begiez begiratuarren, iluntasuna ta gerizea, eskutapena baino bezterik eziazagu Egileagan ikusi al izango. Indar gitši iaukae gure begiak, eguzkiaren argitasun guztia eurakanduteko, eta gizonak begiratu nai baiazatsak, leiar belzitua edo bezte gauza ilunen bat bear izaten iazak, beztala itšututa geldituko laiezakek.

b) Mundu onetan... ezin iazakenagu Iaungoikoan argitasun.. Orain,... eta iluntasun-artean iakusnagu Betikoa. Biotzean iaukanagu, baina..., eskutapena baino bezterik eziazanagu Egileagan ikusi al izango. Indar gitši iaukane gure begiak... nai baiazatsan,... bear izaten iazan,... laiezaken.

[93] z) «Mundu... ezin zazakezugu... Orain... zakutsugu Betikoa. Biotzean zaukazugu... bezterik etzazazugu... Indar gitši zaukazue gure begiak... nai bazazatsazu,... bear izaten zazazu,... geldituko iazezakezu».

OARRA. — Maiatzen azkenengo egunetan lantso au amaitu nezan geigarria olgataldian ezarteko asmoaz; kroska batzuk baina sortu dazaz, ta lana guztiz bukatuten ezedonazae urte bi-barru itšiko. Geigarri orretan lenengo' diarte-aditzan ganean oar batzuk egiten uste nezan, esate baterako *naz (nair), az, da, gara, zara, diraz, naza, aza, daza, gatza* edo *dazaz, zatza* edo *zazaz, ditza* edo *ditzaz*-en nasteak dazazala; eta orrelango usteak. Oar orrek baina nai-tanai-ezkoak ezdazaz.

Gero aditz garbia laurkaetan ipini gura nezan; laurka orrek baina ia alperrak dazaz, azalduriko arauz erraz eratu dazakez-ta.

Bakarrik bada ta azkenez' utsune batzuk emen zuzenduko dazataz.

Orr.	Ilera	Dago.	Egon bear daza.
8.	5.	Bear bearrago ta garransidunagoa	Bear bear ta garransidunena
14.	7.	Beran geldituten	Beragan geldituten
16.	19.	Oitu bear dazan	Oitu bear daizan
24.	17.	Ezdaila <i>r</i> bigunaz	Ezdaila <i>r</i> bigunaz amaituten
38.	8 ta 9.	Ziurragoa... egokiagoa ...araukiagoa	Ziurrena... egokiena ...araukiena.
40		Berei	Eurei
47.	21.	Argimenkiagoa	argimenkiena
50.	32.	Daikestan	daiketan

[94]	Orr.	Ilera	Dago	Egon bear daza.
	51.	11.	Ezgezakez	Ezgezakez
	52.	27.	Bizkai-izketak	Bizkai-izkerantzak
	56.	10.	Z-n oitu	Z-n ostetik oitu
	56.	29.	I gunan atzetik	I gunan aurretik
	62.	5.	Bertagai au	Bertagi au
	68.	5.	Gun biralkia	Gun biralkoia
	72.	27.	Edo dazan edo ez	Edo dazazun edo ez
	78.	22.	Artetuten dazakialako	Artetuten dazatsaelako
	81.	13.	Aldamana	Aldamena
	81.	16.	Leukazki-ledukaketz	Leukazkike-ledukazke
	91.	28.	Anai-arrebaak	Neba-arrebaak
	63.	12.	Ezdinogu	Ezdazagu esaten

29-garren orrialdean 60-garren esaldia 61-garrenean atzetik dago aurretik egon-bearrean.

Kaltzadan, Garagarrilan 10-garrenean, 1897-garren urtean.

Manu Arriandiaga ta Gorozikatar, M. B. S.

GLOSARIOA, ZENBAIT HITZEN ESANGURARI BURUZKO ARGIBIDEEZ.

Ondorengo orrialdeetan eskeintzen dugun hiztegitxo hau ez da, bere asmoetatik kanpo geldituko bait litzateke holakorik, Arriandiagak 1897.ean idatziriko eskuizkribu honetan ageri diren hitzen azterketa bat. Testu honetan ageri diren neologismo ugariak eta beraietaz egiten den erabilpena, maiz arras interesgarria, gerorako azterlan utzi dugu.

Beraz, ematen ditugun argibideak ez dira aukeratu hitzaren historia aldetiko interesagatik, baizik izkribu honek izan litzakeen irakurleei beren irakurketa, neurri batean bederen, errazteko asmoz.

Aukeratu ditugun hitzak, bada, gure eritziz ilunen gerta litezkeenak izan dira; hoiei buruz ematen ditugun argibideak, ezer baino gehiago, beren esangura argitzera datoz, ez hitzaren historia edo bilakaera.

Arriandiagak darabiltzan neologismorik gehienak, *Euskal-Izkindeatik* jasorikoak dira zuzen-zuzenean. Honela denean, *Izkindeako* iturria ematen dugu (*Izk* laburpenaz), bai neologismoa Azkuek sortua denean, eta baita beste egile batengandik, Larramendirengandik esaterako, hartua denean. Delako hitza *Izkindean* agertu ezean, aurreragoko iturrietara jo dugu: Larramendiren hiztegia (*DT* laburpenaz), Aizkibelena (*Aizk* laburduraz), edota Novia Salcedoren hiztegi etimologikora (*NS* laburduraz). Beraz, hauetako iturri bat aipatzen denean, adierazi nahi dugu delako hitza ez dela *Izkindean* aurkitzen, edo guk behintzat ezin izan dugula aurkitu.

Sarrerak honela antolatuturik daude: Lehenik, hitzaren esangura edo

sinonimo antzeko bat ematen dugu euskaraz. Ondoren, gehienetan, eskuizkribuko adibide bat, orrialdea eta atala adieraziz. Ondoren nondik hartu den hitza, eta noren neologismoa den. *Izkindea* aipatzen denean, gehienetan gramatika honek eranskin gisa atzekaldean dakarren hiztegia aipatzen dugu. Bestela, orrialdea zehazten dugu kako artean.

- ABEREIL:** Apirila. «Kaltzadan, Iesukriston biztuerako iaian, abereilgo 18-garren egunean, 1897-garren urtean.» (5) / *DT:* «**ABRIL:** *Apirilla, Jorrailla*» / *Aizk:* «**ABRILLA:** D.T. Abril, mes de ganado. / **NS:** «**ABEREILLA:** Abril, mes. Su composición *abere-illa*, mes de ganados.»
- ABEREKINDE:** Animaliak ikergai dituen zientzia. «Gertari bat ipini gura da. Lurkindariak (geólogos) dinoskue Madrilgo inguruetan aurkitu itzala antsinako abere baten (aberekindeak gaur ezaunbagean) lurpe-azurrutsa.» (9) Arriandiagaren neologismoa dirudi. Cf. *DT:* «**NATURALISTA:** Natural, que trata de los animales y otros entes naturales, *ortizquindea*.»
- ABISARI:** Bultzagarria. «Au gora-bera' onen arin lan au artutera ezbanendu bezte abisari batek niri altsuagoak estu' ez nintzateke erabagiko.» (6) / *Izk:* «**ABISARI:** Aliciente. Llama así el vulgo: 1.º á la hecha ó puesta del juego, por otro nombre *orni*; 2.º al huevo que se coloca en el nido de una gallina para que le sirva de aliciente. Literalmente *premio de empezar*.»
- ADIMEN:** Zentzuna, adimendua. «Ikasmenak baina astertuteko eskubidea guztiok daukagu adimena daukagun aldetik.» (10.8) / *Izk:* «**ADIMEN:** juicio, razón (facultad). Fr. J. A. de Uriarte.»
- ADIN¹:** Zentzuna, adimendua. «Almen onek daiz *adina, naimena, oroipena, grinaak*, eta bezte barrukotasunak...» (15) / *Izk:* «**ADIN:** Entendimiento.»
- ADIN²:** (Adin izan) Aditu, ulertu. «Nik bada' *aditu*-ren ordez' *adin izan* oituko da, *ulertu* esan bearrean *uler izan, maitetu*-n ordez *maite izan*...» (16). *Izkindearen* legeen arauera eginiko zuzenketa da; *izan* litzateke izenak aditz bihurtzeko modua, gizonaren barneko ahalmenak aditz egiteko erabilia. (Ikus honetarako, eskuizkribua, 16. or, 17. puntua.)
- ADIRAPEN:** Definizioa. «Adirapen eta atalkera batzuk.» (13) / *Izk:* «**ADIRAPEN:** Definición.»
- ADIRATU:** Definitu. «...baina iakitunak adiratuten dauen «clara noticia cum laude» *atsegina* ezdaila egokia edonok daki.» (10) / *Izk:* «**ADIRATU:** definir, (Larram).»
- ADITZ:** Azkueren neologismoa. Cf. *Izk:* «**ADITZ:** (adi(tu)+itz). Verbo, Larramendi escribió *adititz*; pero la terminación verbal desaparece cuando á la radical se le aplica alguna otra partícula.»
- ADIZKERA:** Aditzak sortzeko era. «Adizkera (adiztu+ker) onen erakaia astertu gura badaugu' Azkuetar agurgarrian ikasmenetan aurkituko daugu.» (15.17) Arriandiagaren neologismoa dirudi.
- ADIZKI:** Aditzaren atala edo morfema. «Bigarren erreskadako egileak urruneko irabiamenetan' adizkia gauzakia izanez gero' oitu doaz»: (27.51) / Azkueren neologismoa. Cf. *Izk:* **ADIZKI:** Objeto verbal.
- AGERKIZUN:** Esan nahia. «Agerkizunez izan daike aditza biralkoia edo euskoia.» (13.11) / Azkueren neologismoa. Cf. *Izk:* «**AGERKIZUN:** significación.»
- AGINPEN:** Agintea. «Aginpena, Azkuetarren ustez, irutarikoa daza: erabagikoa, benetakoa, eta bitartekoa.» (68.169) / *Izk:* «**AGINPEN:** imperio, mandato. *Aginpeneko aldamena*, el modo imperativo.» Azken hau Azkueren neol.
- AGIRIGETASUN:** Desagertzea. «Diakogin au euskaraan iaustaldikoa ta bezte diakogin antsinagoen agirigetasuna itsiteko sortua edodai.» (30.63).
- AIDA:** Une, mementu. / *Izk:* «**AIDA:** Momento. Usual por lo menos en Bizkaia. *Aida baten* = en un momento. *Aidako:* lo momentáneo, lo presente.» Azken

- hau Azkueren neologismoa da; honela darabil Arriandiagak ere: «...aditz asko euskaraan dagoz' berez irabiagarriak izan ezarren' aidako usteak agertu daikezanak.» (15.17).
- AITITZ: Izena. «Bonaparte-ko lendariak, Intšauspetarrek eta Campion-ek berberak bere Izkindeko 355-garrenean au darudi eman dazatsan agerkizuna ta aititza.» (84.191). / Azkueren neologismoa. Cf. *Izk*: «*Aititz*: denominación.»
- AITIZTU: Deitu, izendatu. «Ezdai baina au nire eritsien kalterako. Begiratu daigun berberak aitiztuten daun *pasado remoto*:» (49.). Cf. *Izk*: «*Denominar*: aitiztu.»
- ALDAGAI: Aldagarri, aldatzaile. «Aditz mugean aldamenak: Ekanduzkoa. Izkerantz guztietan agertu daike: a) *oi* aldagaiaz...» (19.23). / Azkueren neologismoa da. Cf. *Izk*: «*Aldagai*: modificativo.»
- ALDAMEN: Era, batez ere aditzaz mintzatzean: *aditz-aldamenak*, aditz-erak (indikatioa, potentziala...). «Aditz mugean aldamenak: ekanduzkoa, eritsizkoa, nai-ta-naiezkoa, gurarizkoa, pereminazkoa, almenekoa, almen-bagekoa.» (12.) / Adierazpen honekin, Azkueren neologismoa da, cf. *Izk*: *Aldamen*: «modificación o modo.»
- ALDIKI: Denborari dagozkion aditz-atalak. «Aldikiak: izan daikez gerokoak eta lengoak.» (22.36). / Azkueren neologismoa, cf. *Izk*: *Nombres de tiempo*, «izen aldikiak». (*Aldi* hitzaren sarreran).
- ALKARBIDE: Elkarketa, elkarbidea. «Aditz mugean alkarbideak». (21). / Azkueren neologismoa, cf. *Izk*: «*Alkarbide*, relación, medio de mutuarre, reciprocidad.»
- ALKARGAI: Lotura, lokarria, erlazio atzizkia. «*N-n* lenengo egikizuna: Izenak edo izen-ordeak irabiariko aditzez lokartuteko balio daza eta erderazko *que* alkargaian agerkizuna dauka.» / Azkueren neologismoa, cf. *Izk*: ALKAR sarreran: «*alkargai*, relativo o elemento de relación; conjunción...»
- ALKARGE: Elkartu gabekoa, banatua. Aditzari dagokionean, perifrastikoa. «Edozeingo irabiagaiak esaten dakiez edozein irabiamenean nai alkargean' nai alkartuan' nai aldatuan oitu doazanai.» (26.48). Arriandiagaren neologismoa dirudi.
- ALMENEKO: *Almeneko aldamera*, potentziala. «Almenekoa: Almentasuna agertu *al dai al* aldagaiaz.» (20.28). / Azkueren neologismoa: Cf. *Izk*: «*Almeneko aldamera*, modo potencial.»
- ALMEN-BAGEKO aldamera: Potentzialaren alderantzizkoa, ezintasuna adierazten duen aditz-era. «Almen-bagekoa: almen-bagetasuna adierazo doa: a) *ezin* aldagaiaz.» (20.26). Arriandiagak sorturiko *aldamen* berri bat da hau, *Izkindean* ageri ez dena.
- ANTZEZKARRI: Ereduak, aitzindariak. Hertsi-hertsian, antzeztu daitekeena. «Orde au bada' enea bakarrik ezdai, antzezkariak aurretik daukatz.» (42.83). Hitz honek Arriandiagak sortua dirudi, *Izkindearen* eredia jarraituz, zeinetan *-garri* atzizkia «es atractivo» esanguraz ematen bait da, esaterako: *Errukarri*, «atractivo o digno de compasión.»
- ANTZEZTU: Imitatu. Cf. *Izk*: «ANTZEZTU: Imitar.» «Uste dautana agertuteko eskubiderik badaukat' *irudin* edo *iruditu-k' uste izan-en* agerkizunaz euki ezin dauzala, *antzeztu-naz* bai uste daut: *irudi 'antza* (semejanza) ta *irudikoa' antzezkoa* (semejante) daiz bere.» (42.85).
- AOSKINDE: Prosodia. «Ezdaila *r* bigunaz' gogorraz baino' euskal-izkai bat ez batek Aoskindeak dinosku.» (24.44). / Azkueren neologismoa, cf. *Izk*.
- ARAUGE: Arau-gabea, irregularra. «¿Eta aditz onek zelan araugetasunetik garbitu?» Cf. *Izk*.
- ARAUKI: Arauari jarraitzen diona, erregularra. «Araukia dai bada, ez aragea.» (43). Azkueren neologismoa. Cf. *Arauki*, «regular.»
- ARGIMEN: Frogak, erakusgarriak. «Nire egikizuna euskal-errian balioa dai; poz

bada izango nai eritsien argimenak astertuko balitzaz eta argimen egiazkoez zuzendu da aldatuko' zuzendu ta aldatu bear daina.» (8.3) / Cf. *Izk*: «ARGIMEN: (Larram.) prueba.»

ARGIMENDU: Frogatu, erakutsi. «Gero argimenduko dainez' esan bear dai *diardun' ez iardu.*» (17). / Agian, Arriandiegaren neologismoa, *argimen*-etik.

ARKAI: Datiboaren marka aditzean. «Artzaileak edo arkaiak' «aditz-atalean arte-tutako ataltso batzuk' nori datorkian agerkizuna agergarriak dazaz». (52.107). / Azkueren neologismoa. Cf. *Izk*: «*Arkai*: receptivo.»

ARTETU: Tartean sartu. Cf. *Izk*: «ARTETU: Intercalar, interponer.»

ARTZAILEDUN: Aditzean, *nori* marka adierazten duen morfema edo atala. «Laguntzailean atal-artzailedunak' gertari geienetan' adizkia *zki* diakoginaz diakotu daroe.» (30.64). Cf. *Izk*: «*Artzaile*: recipiente.» Azkueren neologismoa.

ARTZAILEGE: Aditzean, *nori* markarik ez duena, hots, *nor* edo *nor-nork* aditz forma. «*It* diakogina agiri izan doa' *u* gunak atal artzailege guztietan, *za-z* atal adizki-autugindunetan.» (33.72). Arriandiegaren neologismoa.

ASTERTU: Aztertu. «Poz bada izango nai eritsien argimenak astertuko balitzaz eta argimen egiazkoez zuzendu ta aldatuko' zuzendu ta aldatu bear daina.» (8.3). Cf. *Izk*: «ASTERTU: Escarbar. Por extensión, escudriñar, analizar, examinar.» Adierazpen honetan, Azkueren neologismoa.

ASTERMEN: Azterketa. «Izkindari agurgarri orrek onelango azurrutsa astertu dau, eta astermen onez barri eratu al izan dau antsinako abere au.» (10.7). Cf. *Izk*: «*Astermen*: análisis, examen.» Azkueren neologismoa.

ATALKERA: Sailkapena. «Adirapen eta Atalkera batzuk.» (13). Cf. *Izk*: «*Atalkera*: modo de dividir.» Azkueren neologismoa.

ATALMEN: Zatiketa, banaketa. «Lenengoak daiz egileak, adizkiak eta gunak; bigarrenak' artzaileak daiz: on emen burukida onen lau ataltsoetan atalmena.» (26.48). Cf. *Izk*: «*Atalmen*, división.» Azkueren neologismoa.

ATZENKI: Bidea. «Lenengo garbitasuna bigarreneako bidea edo atzenkia izan bear dai» (46.95). Cf. *Izk*: «*Atzenki*, medio. (lit. conducente al fin). Azueren neologismoa.

AUTUGIN: Izenordain. «Egile autuginak bardinak daiz izakerantz guztietan.» Cf. *Izk*: «*Autugin*, lacotivo, mal llamado *pronombre* personal.» Azkueren neologismoa.

AZALGETA: Azalpena. «Zailtasun orri erantzuteko azalgeta bi eskini daikez.» (41.82). Cf. *DT*: «EXPLICACION: Azaldea, azalgueta, arpeztea, erabaquera.»

AZALMEN: Azalpen. «Aurreko azalmena sustraitik iausten darudi *iardun*-n guna ikusita.» (37.78). Cf. *Izk*: «*Azalmen*, explicación, exposición...» Azkueren neologismoa.

AZATZ: Aztarna, ildo. Cf. *Izk*: *Azatz*: Surco, dirección.»

BAIURRI: Baldintza. Cf. *Izk*: «*Baiurri*: condición (lit. sí escaso).» Azkueren neologismoa.

BAIURRIGIN: Baldintzatzaile. «Izkerantz guztiak baina almeneko urrun-irabiame-nean baiurriginean ta baiurrítuan' *l* adizki gauzakitzat oitu daroe.» (28.57). Cf. *Izk*: «*Baiurrigin*: condicional.» Azkueren neologismoa.

BAIURRIKI: Baldintzari dagokiona; baldintza zentzua duena. «Baiurrikiak: Ziurgaiak edo ukagaiak izan daikez: lengoak' *ez gero*-n bidez argituten daiz, bezteak' ezik-ez.» (23.37). Ez dugu *Izkindean* aurkitu ahal izan. Agian, Arriandiegaren neologismoa.

BAIURRITU: Baldintzatua. «Baiurrituak: *Tekoan* eta *tekotz* edo *tzekoan*' eta *tzekotzen* bidez eratuten daiz.» (23.38). Cf. *Izk*: «*Baiurritua*, lo condicionado.» Azkueren neologismoa.

BAKAR: Singularra. «Gauzakiak: bakarra (...), diakoa.» Cf. *Izk*: «*Bakar*: Unico, singular, propio, individual.»

BAKARTASUN: Singulartasuna. «Euskaraa bere esakera guztietan oso osoa dai:

- au-ta' adizkia bakarra edo diakoa izan daikelako' aditzean bertan adizki-bakartasun edo diakotasuna bere agertuten dau.» (28.58). *Izkindearen* bidetik sorturiko neologismoa.
- BEARREZA: Beharrezko ez dena, derrigorrezko ez dena. «Bearrak izan daikez eta bearrezak: lenengoak daiz egileak, adizkiak eta gunak; bigarrenak' artzai-leak daiz.» (26.48). Cf. *Izk*: 198. or. «Orainarte asterturiko irabiagaiak (batzuk edo bezteak) irabiamenean beti oitu bear izaten daiz, orain astertuko dautazanak' ez. Augaitik arek irabiagai beartzat azaldu nai izan dautaz, onek ezbeartzat.» Azkueren neologismoa da.
- BERARITASUN: Berezitasun. Cf. *Izk*: «*Beraritasun*, especialidad.»
- BERARIZKO: Berezi. «Berarizkoak' adizkitzat autuginak baleukaz' a lokarridun guna oitu bear daza.» (79.172). Cf. *Izk*: «*Berarizko*: Especial.» Azkuek ez du neologismo bezala markatzen, baina ez da ageri NS, DT ez eta *Aizk*-en.
- BERTAGI: Gertakari. «Campionek eritsiriko aldamen baiurrutuan aldi urrunekoan iazoten dai bertagi au.» (32.69). Cf. *Izk*: «*Bertagi*: (Larram.) Fenómeno.»
- BIKI: Diptongo. «*Iakin* ta *iarraiki* asten daiz *ia* bikiaz.» (37.77). Cf. *Izk*: «*Bikiak*: Mellizos, gemelos; por extensión, *diptongos.» Azkueren neologismoa.
- BILABIDE, *bilabideko*: Probabilitate, probabilitatezkoa. «Bilabidekoa: Edo-z eraturen daza.» (83.188). Cf. *Izk*: «*Bilabide*, (Larram.) Probabilidad.»
- BILAKI: (*Itz bilakia*) galdera-hitza, galdetzailea. «Itz bilakirik oitu ezik' baiurriginan agerkizuna eukiten daza: ezdakit datorren.» (72.156). Cf. *Izk*: «**Bilakia*, inquisitivo. Llámense así las palabras que los legistas llaman circunstancias de los hechos.» Azkueren neologismoa.
- BILAKIZUN: Galdera, galdera-hitza. «N-n bigarren egikizuna: Aditzak eta esakizunak *bilakizunez* alkartutea daza: gertariak: nor dagon ekusk...» (72.155). Cf. *Izk*: «**Bilakizun*, objeto inquisitivo.» Azkueren neologismoa.
- BIRALKOI: Trantsitibo. «Biralkoiak «egimena egileagandik urten eragiten dauen aditzak» daiz.» (13.11). Cf. *Izk*: «**Biralkoi*, transitivo, propenso a transmitir.» Azkueren neologismoa.
- BURUKIDA: Kapitulu. «I.° BURUKIDAA. AURREUSTEAK.» (13). Cf. *Izk*: «*Burukida*, Larram. capítulo.»
- DIAKO: Plurala: «Diakoa Bizkai ta zuberetarrak *e-z* iragarten daue.» (27.53). Cf. *Izk*: «*DIAKO*: (Larram.) Plural.»
- DIAKOGIN: Pluralgilea, plurala adierazten duen atala. «Izkerantz onen adizki-diakogina astertutea ezdai nire lana.» (29.61). Cf. *Izk*: «*Diakogin*, pluralizadur.» Azkueren neologismoa.
- DIAKOTASUN: Pluraltasun. «Euskeraa bere esakera guztietan oso osoa dai: au-ta' adizkia bakarra edo diakoa izan daikelako' aditzean bertan adizki-bakartasun edo diakotasuna bere agertuten dau.» (28.58). Cf. *Izk*: «*Diakotasun*, pluralización.» Azkueren neologismoa da.
- DIAPE: Familia. «Etšadikoak edo diapekoak' etše-gela eta zurkulu guztietan' etšaditasunan indarrez' artetuten daza.» (85.197). Cf. *Izk*: «*Familia*, Etšadi, diape.» Azkueren neologismoa.
- DIARTE: Herria, jendea, herri-xehea. «Erdal-izkeraak bere gorderako ikasolak eta iakinbatzar muge mugeak daukez: au gora-bera' diarteko ta eurezko nai ustelkeri nai erdakeriez (barbarismos) bete beterik dagoz.» (9.5). Cf. *Izk*: «*DIARTE*: (Larram) Vulgo.»
- DONKIMEN: Eskeintza. Arriandiagak darabilen bezala, areago da «zertarako». «Donkimena adierazotea daza: erdaldunen *para que* iragarten daza.» (73.158). Cf. *Izk*: «*DONKIMEN*: Dedicación, destino.»
- EGIMEN: Ekintza. «egimena egileagandik urten eragiten dauen aditzak.» (13.11). Cf. *Izk*: «*Acción*, Egimen.»
- EGINGE: Pasibo. Cf. *Izk*: «**Eginge*, no activo (pasivo, en el sentido en que lo emplean los extraños.)»

- EKANDUZKO (aldamena): Habituala, ohiturazkoa. «Aldi eratorriak agertuten dazakusan usteak bostarikoak dazaz: a) aidakoak; b) ekanduzkoak...» (69.149). Cf. *Izk*: «*Ekanduzko aldamena, modo habitual.» Azkueren neologismoa.
- EMAR: Jeneroa, sexua. «euskara arrigarriak bigarren izapeko artzaile bakarrean emarra zeinduten daza-ta.» (88.205). Cf. *Izk*: «*Emar*, género, sexo.» Azkueren neologismoa.
- ERAKAI: Kausa, zergatia. «Adizkera (adiztu+ker) onen erakaia astertu gura badaugu' Azkuetar agurgarrian irakasmenetan aurkituko daugu.» (15.17). Cf. *Izk*: «ERAKAI: (Larram) Causa material.»
- ERITSIZKO (aldamena): Cf. *Izk*: «aldamen eritsizkoa, modo supositivo ó conjetural.» Oro har, *al* atalaren erabilerari deritzaio honela.
- EUSKOI: Intrantsitiboa. «Aditz euskoiak egimena egileagan egon eragiten daue-nai esaten dakioe.» (13.11). Cf. *Izk*: «*Euskoi, intransitivo. propenso a asir.» Azkueren neologismoa.
- EZBAIDUN: Zalantzazkoa. *Aldamen ezбайдuna*, oteren erabilerari esaten zaio. «Ezбайдuna: *ete* Bizkaian' *ote* kanpoan aditz-atalari aurreratuten dazakia.» (83.187). Cf. *Izk*: 212. or: «Aldamen ezбайдuna.» Azkueren neologismoa.
- GAUZAKI: Gauzari dagokiona. Aditzean, 3. pertsonaren marka. «Urreko irabiamenean adizki gauzaki oituagoa dai *d*, *b* oitu doa aginpeneko irabiamenean.» (28.57). Cf. *Izk*: «*Gauzaki*, *gauzazko*, real, material.» Berak hala adierazi ez arren, Azkueren neologismoa dirudi honek.
- GALDEGAIA. Ifarraldeko euskalkiek galderetan ezarri ohi duten *-a* marka. «Galdegaia: Zuberetarrena bakarrik daza: *a* aditz-atalari ostetuaz eratu doa.» (84.194).
- GERTALDI: Baldintza, kasu, gertakari. «Urruneko irabiamena: Gertaldi bi sartu bear dazaz: a) autuginak adizkiak dazazanean baita bere adizkia ta egilea batez gauzakiak; b) adizkiak gauzakiak izatea eta autuginak' egileak.» (61.129). Cf. *Izk*: «*Gertaldi*, caso.»
- GERTARI: Adibide. «Gertari bat ipini gura daut.» (9.6). Cf. *Izk*: «**Gertari*: ejemplo.» Azkueren neologismoa.
- GI: Gidari, gida. «Asmo onez Azkuetarren ikasmenak gitzat neukazala' ene alegintsoak ipini dautaz.» (8.2). Hitz hau ez dator *Izkindean* guk dakigularik. Ziur asko *NS*-tik hartu zuen Arriandiagak, cf. *Gia*: «guía. Esta voz es radical, y separada la *a*, característica del apelativo, se forma de las dos letras *g*, cosa alta, alegre, suave, deliciosa e *i*, cosa sutil, penetrante, radiosa, según Astarloa porque la *u*, solo es un indicante convencional de que á la *g* no acompaña la modulación de *j*, que el uso le ha dado.» *DT*-n ez dator hitz hau *gi* edo *gui* bezala.
- GIZA: Natura. «Euskaraa gizako izkeraa dai.» (16.17). Cf. *Izk*: «GIZA: naturaleza. *gizako izkeraa* la lengua de la naturaleza.»
- GIZAKINDARI: Naturalista. «Aginak, oinak eta onelango bezte atal asko astertuez gero' erabagi euazan aberean etšadi' mueta' ianari eta gizakindariak onelango astertuten dauezanak.» (10.6). Dirudienez, Arriandiagaren neologismoa Larramendiren erara sortua.
- GOGATSU: Gramatika hiztegian, *optativo*. «*Gogatsua*.—*Al* aldagaia aurretik irazten dazakia laguntzaileari... ¡Etorriko aldai (aldaza!)» (82.185). Cf. *Izk*: «**Gogatsua*, optativo.» Adiera honetan, Azkueren neologismoa da.
- GRINA: Pasioa. «Izan aditzaz adiztuten daiz grinaak, sentzukurizunak eta gizonan bezte barrukotasunak.» (15.16). Cf. *Izk*: «*Grina*, pasión». Eskuizkribuan bereziki adiera honetan erabilia, *Izkindean* bezala.
- GUNA: Erroa. Bereziki aditz-erroa adierazteko. «¿Aditz irabiagarrien gunak eraturteko araurik baaldago?» (36.76). Cf. *Izk*: «*Guna*, núcleo.»
- IAKINBATZAR: Akademia. «Erdal izkeraak bere gorderako ikasolak eta iakin-

- batzar muge mugeak daukez.» (9.5). Arriandiagaren neologismoa dirudi, Larramendiren erara sortua.
- IARRAIKI: Ohiturazkoa, habituala. Bereziki aditzari ezarria. «Iarraikiak' *ten* edo *tzen* irazgaiaz agertuten daiz: ibiltzen dago; eroritzen gengozkin (g.).» (22.35). Cf. *Izk*: «*Iarraiki*, continuativo.»
- IARRAIKITASUN: Osotasun, hutsunerik eza. «Euskal-iarraikitahun orri emar bakarra aots egokiez zeindutea dagokia.» (86.199). Arriandiagaren neologismoa dirudi.
- IKASOLA: Akademia. «Erdal izkeraak bere gorderako ikasolak eta iakinbatzar muge mugeak daukez.» (9.5). Cf. *Izk*: «*Ikasola* (Larram.) Academia.»
- IKURGAI: Aditza NNN jokokoa dela adierazten duen atal edo morfema. *Izkindearen* arauera, morfema hauek dira: *ki* aditz intransitiboetan, eta *tsi* transitiboetan. «Dinot bada *i* guna *ki* ikurgaitik datorrela.» (45.91).
- IKURTU: Erreflexiboa, hots, aditzean, nori marka duena. «...ostera' *eutsi* aditza laguntzaile nastutik sortua daza, aditz ikurtu guztiak' bezte aditzetatik *tsi* edo *ki*-n bidez datorkiguz.» (51.106). Cf. *Izk*: «IKURTU: (Moguel) reflejarse. *Ikurki*, reflexivo.» Hala ere, Arriandiagak *aditz-ikurtuak* darabil, ez *aditz-ikurkiak*.
- IRABIAMEN: Aditz jokoa, konjugazioa. «Laguntzaile euskoiak diarte-irabiameanean gun bi aurkeztu daroaskuz: *tza* ta *i* edo *ki*.» (47.97). Cf. *Izk*: «IRABIA: Batir, remover; por extensión *conjuguar. **Irabiagai*, elemento de conjugación. **Irabiagarri*, conjugable. **Irabiage*, inconjugable. **Irabiamen*, conjugación.» Azkueren neologismoak.
- IRATZI: Morfemak elkartu, aglutinatu. Cf. *Izk*: «IRATZI: Adherir, pegar; por extensión, *aglutinar. *Iragai*, aglutinante (elemento de aglutinación). *Iragarri*, aglutinable. *Irazmen*, aglutinación. «Lengo esaldian esanda dagonez' aditz irabiagarrien ta laguntzailean irazmena bardina daza.» (90.209). Azkueren neologismoak dira hauek.
- IZAPE: Pertsona, baita ere gramatika adierazpenean, «Oartu bakarrik Bizkaian *kia* ta *kie* izan bear dazazala irugarren izapekoak.» (53.110). Cf. *Izk*: «*Izape*, (Larram.) persona.»
- IZKAI: Silaba. «Ezdaila *r* bigunaz' gogorraz baino' euskal-izkai bat ez batek Aoskindeak dinosku.» (24.44). Arriandiagaren neologismoa dirudi.
- IZKERANTZ: Euskalki, baita ere dialektu, oro har. «On emen bada' Azkuetarren *Euskal-Izkindean* Bizkaiko aditzan garbitasuna ikusi neuanetik, bezte izkerantzeko aditzan garbitasunarako iaio itzakitan asmoa.» (7.1). Cf. *Izk*: «**Izkerantz*, dialecto (semejanza de lengua).» Azkueren neologismoa.
- IZKINDARI: Gramatikagile. «Aitaturiko bada euskal-izkindari agurgarrian ikasmenai narraikiela' euskal-lantso au artu daut.» (7.1). Cf. *Izk*: «**Izkindari*, gramático.»
- IZKINDE: Gramatika. Cf. *Izk*: «**Izkinde*, gramática (tratado ó ciencia de la palabra). Azkueren neologismoa.
- IZKIRATU: Idatzi. «Begien aurrean euskal-izkiratu daukataan guztiak...» (7.1). Cf. *Izk*: *Izkiratu*, escribir. **Izkiralari*, escritor. **Izkirakinde*, Ortografía. Izardunak, Azkueren neologismoak dira.
- LANGOGE: Cf. *Izk*: «**Langogea*, lo no calificado. Gramatika erabileran, *izan* aditza litzateke *aditz langogea*. Azkueren neologismoa.
- LANGOGIN: Zerbait langotzen duena. Gramatika erabileran Arriandiagak bi gauza adiraz ditzake hitz honen bitartez: adjetiboa. «*Tu-z* edozein izen ta langogin aditzu daikez' baldin *egin* ta *izan*-ez batu bear ez badaiz: *ilundu*, *lurpetu*...» (14.14) / aditzari eransten zaizkion zenbait atzizki, gehien bat aditza, edo aditz horrek biltzen duen perpausa Izenlagun bihurtzen dutenak *-(e)n*, *-tako*... «Aditz langogina izan daike oraingoa, igarorikoa eta etorkizuneko.»

- (25.45). Cf. *Izk*: «*Langogin, calificativo adjetivo.» Beraz, Azkueren neologismoa *adjetibo* adieran, baina Arriandiagak zabaldua bigarren adierara.
- LANGOTU: Tasunak ezarri, kalifikatu. «Aditza dai gauzaen izamen langotuan edo langogean itz agergarri» (13.10). Cf. *Izk*: «Langotu, calificar.» Gramatika erabileran, aditz langotuak *izan* ez beste guztiak dira.
- LAU: (*Irabiamen laua*). *Izkindean* eta Arriandiagaren lanean, hitanoa. «Maitetasuneko irabiamena edo laua «norberan nai bezte baten egimenetan itz egiten dakiona artetutea» adiratu daza Azkuetarrek.» (84.195). Cf. *Izk*: «LAUA: Llano, familiar. *Autu laua, aditz laua = la conversación familiar, el verbo familiar.» Azkueren neologismoa.
- LAUGAI: Hitanoko aditz jokoan, *hi-ri* dagokion marka, lokutiboa. «Lenengo atal-tsoan esanikoetatik erraz laugai berarizkoak atera al dazaz.» (88.203). Cf. *Izk*: «*Laugai, elemento de familiaridad.» Azkueren neologismoa.
- LAUERLEKO: Pezeta. «Aitak egunaro ekarri daroaz amaika lauerlekoak.» (19.23). Hitz hau ez da *Izkindean* ageri. Lehenengo aldiz, *Bizkaitarra* aldizkarian agertzen da (N.º 5, 29/I/1894). Gero, *Euskalzale* aldizkarian 1897. urtean. 8. or. Agian hemendik jasoko zuten Arriandiagak.
- LAURKA: Lauki. «Laurka orren adimenerako oarbenak.» (28.55). Cf. *Izk*: «LAURKA: (Larram.) Cuadro.»
- LEKUTITU: Lekuz aldatu. «Lenen' litzateke *daukazkiot*, gero *dauzkikat zki* lekutituta (lekutik+tu=trasponer), azkenez dauzkat' *ki* biguntasunak ulduta.» (29.62). Arriandiagaren neologismoa.
- LOTSAZKO: *Lotsazko irabiamena*, alokuziorik gabeko aditz joko, eztabadakakoa. «Lotsazko irabiamenetan bigarren izapeak zelanbait iragarrita egonez gero' ezin lautu izaten daiz aditzak.» (85.198). Cf. *Izk*: «*Lotsazko autua*, conversación ó tratamiento cortés ó respetuoso.» Azkueren neologismoa.
- MENDETUA: *Aldamen mendetua*, Subjuntiboa. «Aditz irabiakoari' alkargaiez aldatuta dagonean' erdaldunen aldamen mendetua (modo subjuntivo) esaten dazakia.» (71.150). Cf. *Izk*: «*Aldamen mendetua* esaten dakiona ezdaila egiazko aldamera.» (394. or.). Azkueren neologismoa.
- MUGATU: *Aditz mugatua*, jokaturiko aditza. «Aditz mugatua dai irabiaa, irabiamena barriz' lotsazkoa izan daike edo laua.» (26.47). Cf. *Izk*: «**Mugatua*, limitar, determinar.» Azkueren neologismoa.
- MUGE: *Aditz mugea*, infinitiboa, jokatu gabeko aditza. «Izkerantz guztietan aditz mugea izendu daike *te* irazgaiaz.» (24.43). Cf. *Izk*: «*Muge* (muga+ge), ilimitado, infinitivo.» Azkueren neologismoa.
- NAIBAGETU: Arbuiatu, ukatu, baztertu. «Ikasmenak baina astertuteko eskubidea guztiok daukagu adimena daukagun aldetik; baina adimena ezdaukagu egia nai-bagetuteko' bai egian tšinpar argitsuai zabalduetea.» (10.8). Cf. *Izk*: «NAIBAGE: Desazón, desolación.» Erabileran honetan, agian Arriandiagaren neologismoa.
- NAIKOGETASUN: Eskastasun. «Ene ezaumen laburrak eta bideen naikogetasunak... ez naue lan osoa ta guztiz amaiturikoa sortuten itšiko.» (7.1). Arriandiagak *Izkindearen* arauera sorturiko hitza.
- NONBAITEKO: Berezia; gramatika erabileran, eskualde bakar batekotzat hartzen den gertakaria, eredian sartzen ez dena, «Azkenge bertagi au Azkuetarrek nonbaitekotzat dauka.» Cf. *Izk*: «NONBAITEKOA: Lo de alguna parte, *lo particular.» Adierazpen honekin, Azkueren neologismoa.
- OARBEN: Ohar. «Laurka orren adimenerako oarbenak.» (28.55). *Izkindean* oar ageri da bakarrik.
- OGUZI: Ahoskatu. «Aoskindez' dinot, bikia bada esaten dakia aots edegi biren batzarrari' arnasa-ots baten oguzi ez gero.» (37.77). Cf. *Izk*: «OGUZI: (Larram.) Pronunciar.»

- OSTETASUN: Aurkakotasun, gaitzespen. «¿Eta ostetasunez beteko daue izkindari andi au?» (10.7). Cf. *Izk*: «*Ostetasun*, oposición.»
- OSTETU: Atzean jarri, ondoren jarri. «Uartu izango al dainez' *tz i* gunari ostetuten dakia' *za-ri* barriz aurretu doakia.» (32.69).
- SENDOTZAILA: Baieztapena adierazten duen hizkuntz atala: *bai ba*. «*ba ori ba* sendotzaitetik zeindu bear baleza' marra ezaugarria eroan dazake.» (80.177). Cf. *Izk*: «*Sendatzaile*, confirmativo.» Azkueren neologismoa.
- SORTUA, *Aditz sortua*: *Izkindearen* arauera, *a, e, i, o, l, n* bukaera duten aditzak. «Aditz sortuak eurenez daiz aditzak.» (14.12). Cf. *Izk*: «SORTUA: Lo fundado, lo creado *lo primitivo en contraposición a lo derivado.» Adiera honetan, Azkueren neologismoa.
- TOLEZGE: Faktitiboa ez den aditza; *-ra* artizkirik ez daramana. «Ikustaldi onen indarra gitxitutearren' aditz tolezgeko *i e-n* biurtu doala toleztuan esango al dakit.» (39.80). Cf. *Izk*: «**Tolezgea*, simple.» Azkueren neologismoa.
- TOLEZTU: Aditz faktitiboa; *-ra* artizkia ageri duena. «Azkuetarrek *Izkindeko* 154-garren orrialdean' *r* edo *ra* lengo izkai-oste dauken aditzak bezte aditz tolezgeen toleztuak daizala agertu dau.» (37.80). Cf. *Izk*: «**Toleztua*, lo compuesto.» Azkueren neologismoa.
- UKAGAI: Ezeztapena adierazten duen hizkuntz atala. «Ziurgaiak eta ukagaiak izan daikez: lengoak *ez gero-n* bidez argituten daiz, bezteak' ezik-ez.» (23.37). Cf. *Izk*: «*Ukagai*, negativo.» Azkueren neologismoa.
- USTE: Eritzi. Bereziki erabilia *ideia* adierazteko. «*Izan* aditzaz adiztu daikezala uste batzuk lendik badazaugu: onelango usteak *izan-ez* adiztuten daiz' aidako usteak' *izan* lagunaz, berez ezin daue-ta.» (17.21). Cf. *Izk*: «USTE: Idea, juicio, opinión.» «Aidako usteak *urrekoak eta urrunekoak* izan leikez. Las ideas presentes pueden ser próximas y remotas» (105.or.). Azkueren neologismoa erabilera honetan.
- ZEINDU: Berezi, banatu. Cf. *Izk*: «*ZEINDU: Distinguir, cualear.» Azkueren neologismoa.